

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

DONATİZM

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ramazan TURGUT

BURSA - 2011

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

DONATİZM

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ramazan TURGUT

**Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Süleyman SAYAR**

BURSA - 2011

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı'nda 700821002 numaralı Ramazan TURGUT'un hazırladığı "Donatizm" konulu Yüksek Lisans Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 14/07/ 2011 günü 10.00-11.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ...*başarılı*..... (başarılı/başarısız) olduğuna ..*oy birliği*..... (oy birliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Sınav Komisyonu Başkanı

Doç. Dr. Salih PAY
Uludağ Üniversitesi

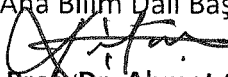
Üye (Tez Danışmanı)

Yrd. Doç. Dr. Süleyman SAYAR
Uludağ Üniversitesi

Üye

Yrd. Doç. Dr. Muhammet TARAĞCI
Uludağ Üniversitesi

Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Ahmet GÜÇ
Uludağ Üniversitesi

Doc. Dr. Kasım RİÇİKALP

14..10.7./ 2011

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Ramazan TURGUT
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Dinler Tarihi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : VIII + 73
Mezuniyet Tarihi :/ / 2011
Tez Danışman(lar)ı : Yrd. Doç. Dr. Süleyman SAYAR

DONATİZM

Donatizm, 311-411 yılları arasında en faal dönemini yaşamış, Afrika'nın yerel kaynaklarından beslenmiş bir kilisedir. Kartaca ve Numidia bölgelerinde çok güçlü olmalarına rağmen Afrika dışında varlık gösterememişlerdir. Diocletianus Zulmünü müteakiben Caecilian'ın piskopos olarak seçilmesi hareketin ortaya çıkış nedenlerinden biriydi. Diğer nedenlerini de Roma İmparatorluğundan memnun olmayan bir halkın duruşu, zengin-fakir arasındaki uçurum, ağır vergiler, Kuzey Afrika Hıristiyanlığında önemli bir yere sahip olan St. Cyprian geleneği şeklinde gösterebiliriz. İmparator Constantin'in olaya müdahalesi Donatist ve Katolik tarafların arasını daha da açmış, devlet eliyle onlara uygulanan baskılar Donatistlerin Katolik kiliseye dönme ihtimalini tamamen ortadan kaldırmıştır. Donatistler, Diocletianus Zulmü sürecinde devlet otoritelerine kutsal metinleri teslim edenlere traditor(hain) diyerekbu din adamları tarafından yapılan âyinleri geçersiz saymışlardır. Katolıklere en fazla "yeniden vaftiz" konusunda muhalefette bulunmuşlar, heretiklerce yapılan vaftizleri meşru kabul etmemişlerdir. Onlar evrensel kiliseyi geniş bir coğrafyaya yayılan değil, saf ve temiz kalabilen olarak tarif ediyorlardı. İmparator Julian döneminde kısa süreliğine devlet desteğini arkalarına almalarına rağmen Roma'nın resmi dinini temsil eden Katolik kiliseye karşı koyamamışlar ve 411 Kartaca Konferansı ile dağılma sürecine girmişlerdir. Yine de Donatizm'i bitiren asıl olay Vandalların bölgeye gelişi olmuştur. 6. yüzyılın sonlarına doğru tamamen yok oldukları düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler:

Heretik
Cyprian
Erken Dönem Hıristiyanlık

Yeniden Vaftiz
Augustinus

Kuzey Afrika
Donatus

Donatizm
Optatus

ABSTRACT

Name and Surname : Ramazan TURGUT
University : UludağUniversity
Institution : Social Science Institution
Field : Philosophy and Religion Sciences
Branch : History of Religions
Degree Awarded : Master
Page Number : VIII + 73
Degree Date : / / 2011
Supervisor (s) : Asst. Prof. Dr. Süleyman SAYAR

DONATISM

Donatism was a North African local Church which has lived its most active period between 311-411 years. Despite being a powerfull at Carthage and Numidia it was not influential outside Africa. Chosen of Caecilian as bishop of Carthage, following Diocletianus Persecution, it was one of cause of arising this movement. An unpleasent folk against Rome Empire, disastrous situation between rich and arm people, heavy taxations, effect of St. Cyprian tradition were other reasons. Step in Empirior Constantin to the situation set at odds amongst Donatists and Catholics and it effected negatively possibility of converting Donatist Church into Catholics. During the Diocletianus Percecution, Donatists have accepted some bishops as a traditor who had handed over scriptures to the authorities and they have disclaimed their Church services. They have mostly opposited Catholics with regard to “Rebaptism” and also they have refused Baptism which had been occured by heretics. They have seen Universal Church not its regarding to geographic extensiveness but with its purity and innocent. Although they have got power of state for a short time by the Emperior Julian’s reign, they could not stand up to Catholichs who were official religion of Rome Empire and they have entered proces of disintegration with the conference of Carthage on 411. However it is accepted that they have been disapered with the Vandals İnvasions. And it is thinking of that they have been totally removed end of 6. Century.

Keywords:

Heretic	Rebaptism	North Africa	Donatism
Donatus	Augustinus	Optatus	Cyprian
Early Christianity			

ÖNSÖZ

Dinlerde ayrışma, mezhepleşme ortak bir realitedir. Hıristiyanlığın tarihinde de başlangıçtan itibaren bu olgu kendini göstermiştir. Monofizit-diyofizit ayrışmasıyla noktalanın süreç, birçok farklı görüşü içinde barındırmaktadır. Donatistler de dördüncü yüzyılın başlarında zuhur etmiş bir ayrılık hareketidir. Danışman hocam ve arkadaşlarımla yaptığımız müzakereler sonucu bu ayrılık hareketini çalışmaya karar verdim. Konuyla ilgili Türkçe'deyeterli bilgiye ulaşamayınca doğrudan İngilizce kaynaklara yöneldim. Türkiye'de ve internet üzerinden ulaşabildiğim birçok kaynağı toplamama rağmen henüz en önemli çalışmalara sahip değildim. Bunun için 2010 Temmuz'unda Londra'ya gittim ve *British Library*, *London Library*, *SOAS Library* gibi seçkin kütüphanelerden ihtiyaç duyduğum diğer kaynakları da temin etme fırsatım oldu.

Araştırmamı hazırlarken karşılaştığım bazı zorlukların en başında dil sorunu gelmekteydi. Esas kaynaklar Latince idi; oysa bunların ancak İngilizce tercümelerine ulaşabiliyordum. Kimi ifadelerin Türkçe karşılıklarını bulmakta zorlanıyor, Türkçe literatüre geçmemiş kelimelere kendim bir karşılık bulmaya çalışıyordum. Buna rağmen Donatizm'in genel bir resmini ortaya koyarak Türkiye'deki Dinler Tarihi araştırmalarına az da olsa bir katkı sağlamayı hedefledim.

Giriş'te kısaca konu hakkında bilgi verilmiş, kaynakların değerlendirilmesi yapılmış ve sıklıkla kullanılan kavramların daha iyi anlaşılması için kavramsal bir çerçeve çizdim. Birinci bölümde Donatist hareketin ortaya çıktığı sosyo-ekonomik ve coğrafi şartları göstermeyi amaçladım. Bunun için Hıristiyanlığın Afrika'ya girişi, Diocletianus Zulmü, Constantine Dönemi gibi başlıklara yer verdim. İkinci bölümde Donatizm'in gelişimini, sosyopolitik ve teolojik tartışmaları aktardım. Üçüncü bölümde ise hareketi bitiren süreci ortaya koymaya çalıştım. Sonuç kısmında araştırma boyunca ulaştığım bazı değerlendirmelerde bulundum. Ayrıca eklerle araştırmayı daha da zenginleştirebileceğimi düşündüm.

Kaynakları okuyup meselenin özüne vakıf oldukça konuya olan bakış açım değişti. Doğrusu, tevhidî çizgide bir kiliseyle karşılaşacağımı beklerken Katoliklerden daha katı bir hareketle karşılaşmak beni şaşırtmıştı. Öte yandan, inceleme konusu olan hareket sadece dördüncü yüzyıldaki bir asırlık etkin bir dönemden sonra tarih sahnesinden yavaş yavaş çekilmesine rağmen, bu hareketin mensupları dine olan yaklaşımları sebebiyle kimi araştırmacılarca İslam'ın habercileri gibi gösterilmekteydi.

Tez hazırlama süresince bana yön gösteren, hatalarımı sabırla ve şefkatle düzelten danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Süleyman SAYAR'a, bölümdeki diğer hocalarım Prof. Dr. Ahmet GÜÇ'e ve Yrd. Doç. Dr. Muhammet TARAKÇI'ya; benzer konuları çalıştığımız için kaynak paylaşımı ve fikir alış-verişinde bulunduğu arkadaşım Bilal TOPRAK'a; gerekli okumaları yapabilmem için ihtiyaç duyduğum ortamı sağlayan ve her zaman başarabileceğime inanan eşime teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ramazan TURGUT

İnegöl, 2011

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
1. DONATİZM'İN DOĞUŞU	8
1.1. KUZEY AFRİKA VE HRİSTİYANLIK	8
1.2. ST. CYPRIAN.....	13
1.3. DIOCLETIANUS DÖNEMİ VE BÜYÜK ZULÜM.....	16
1.4. DONATİZM	24
1.4.1. Donatizm'in Doğuşu	24
1.4.2. İmparator Constantine ve Donatistler.....	29
2. DONATİZMİN GELİŞİMİ.....	34
2.1. MACARIAN ZULMÜ.....	34
2.2. CIRCUMCELLIONS.....	35
2.3. İMPARATOR JULIAN	37
2.4. SOSYOPOLİTİK VE TEOLOJİK TARTIŞMALAR.....	39
2.4.1. Gerçek Katolik Kim?	39
2.4.2. Günah ve Ayin	39
2.4.3. Yeniden Vaftiz	41
2.4.4. Evrensel Kilise	43
2.4.5. Kilise ve Devlet.....	44
2.4.6. Kutsal Kitaptan Deliller	45
3. DONATİZMİN SONU	49
3.1. 411 KARTACA KONFERANSI.....	49
3.2. ANTİ-DONATİST MÜCADELE.....	52
3.2.1. St. Optatus	52
3.2.2. St. Augustinus	53
3.3. DONATİST LİDERLER.....	54

SONUÇ	57
DİZİN	60
EK 1: KRONOLOJİ	61
EK 2: HARİTALAR	62
EK 3: RESİMLER	63
KAYNAKLAR	66
DİĞER KAYNAKLAR	71
ÖZGEÇMİŞ	74

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	Editör
ER	Encyclopedia of Religion
m.	Miladî
md.	Madde
NPFN-1	Nicene and Post Nicene Fathers, First Series
no.	Numara
p.	Page
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
sy.	Sayı
terc.	Tercüme
vb.	Ve benzeri
vol.	Volume
vs.	Vesaire

GİRİŞ

Konu

Her şey bir kadın, bir kemik ve bir öpücükle başladı. Yer Kuzey Afrika, Kartaca. Tarih dördüncü yüzyılın başları. Lucilla adındaki zengin ve saygın kadın, bir şehide ait kemiği öptüğünde, bu “taşkın” hareketi baş diyakoz Caecilian(ö. 345) tarafından şiddetle kınıandı ve tekrarından menedildi.¹ Aradan yıllar geçmesine rağmen kadın bu hareketi unutmadı ve Caecilian’a duyduğu öfke hiç dinmedi.² Miladi 311 yılında Caecilian Kartaca’nın yeni piskoposu olarak seçilince, Lucilla hazırda bekleyen muhaliflere maddi destek verdi ve onları yeni bir seçim için yüreklendirdi. Muhalifler de Majorinus’u (ö. 313) -ki kendisi Lucilla’nın hane halkındandı- yeni piskopos olarak seçip Caecilian’ı gayrı meşru ilan ettiler.³

Donatizm, dördüncü yüzyılın başlarında Kartaca bölgesinde, önceleri siyasi bir hareket olmasına rağmen sonraları teolojik tartışmaların da yer aldığı, Roma imparatorluğuna ve Roma kilisesine muhalif yerel kilisenin adıdır.⁴ Varlığını İslâmiyetin bölgeye gelişine kadar devam ettirmiştir. Adını, harekete kırk küsur yıl öncülük yapan

¹ W.H.C. Frend, K. Clancy, “When Did Donatist Schism Begin?”, **The Journal of Theological Studies**, 28-1, (1977), s. 105.

² Nancy Weatherwax, **Moderates and Zealots in Fourth-Century Church Conflicts Collusion and Collision**, Vanderbilt University, Nashville, Tennessee, 2003, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s. 155.

³ Brent D. Shaw, “African Christianity: Disputes, Definitions and Donatists”, **Rulers, Nomads, and Christians in Roman North Africa**, Variorum Press, Hampshire, 1995, s.25.

⁴ Matthew Gaumer, “The Evolution of Donatist Theology as Response to a Changing Late Antique Milieu”, **Augustiniana**, vol:58, (2008), s. 171.

Piskopos Donatus'tan alır. Muhalifleri tarafından Donatizm; inatçı, yola gelmez, gereksiz bir şiddet ve aşırılığa kaçan, ayrılıkçı (schismatic) bir hareket olarak görülmüştür.

Erken dönem Hıristiyanlık üzerine çökmüş olan sis tabakası, Donatizm gibi muhalif hareketler söz konusu olduğunda daha da kalınlaşır. Bu akımın ortaya çıkışı *Diocletianus Zulmü*'nün (303-305)⁵ sonrasına tekabül etse de kökenleri çok daha eskiye dayanmaktadır.⁶ Teolojik tartışmaların yanında, sosyo-ekonomik ve politik faktörler de hareketin ortaya çıkışında önemli rol oynamıştır. Uzun zamandır süregelen “taşra-şehir çekişmesi” buna örnek verilebilir.⁷ Donatizm daha çok alt sınıfın, yoksulların ve taşranın diniyen, Katolisizm üst sınıfın, toprak sahiplerinin ve Romalıların inancıydı.⁸

Kaynakların Değerlendirilmesi

Donatistler hakkında elimizdeki kaynakların neredeyse tamamı Donatist olmayanlar, özellikle “kazananlar” yani Katolikler tarafından yazılmıştır. Bu yüzden konuyla ilgili araştırmalarda daha hassas davranmak gerekiyor. Donatistler tarafından yazılmış olup elimize ulaşan yegâne kaynak Piskopos Tyconius'un “*The Book of Rules*”⁹ adlı kitabı ile birkaç “*şehitname*” (martyrologies)dir¹⁰.

Hareketle ilgili antik dönemde yazılan en önemli eserler Hippolu Augustinus¹¹ ve Milevisli Optatus¹² tarafından yazılanlardır. Her iki yazar da, eserlerinde, Donatizm'i çürütmek gayesiyle Donatist fikirlere ziyadesiyle yer vermişler, alıntılar yapmışlardır. İkisi de koyu Katolik ve Donatizm'in amansız düşmanıydı. Ömürlerinin önemli bir kısmı ona

⁵ Aynı zamanda *Büyük Zulüm* (Great Persecution) olarak da bilinir.

⁶ Aland, Kurt, **A History of Christianity**, Fortress Press, Philadelphia, 1985, s.164.

⁷ Aland, **a.g.e.**, s.165.

⁸ Peter Brown, “**Christianity And Local Culture in Late Roman Africa**”, *Journal of Roman Studies*, vol. 58 (1968), s. 86-87.

⁹ Bkz. Tyconius, **The Book of Rules**, ed.veterc. William S. Babcock, Atlanta, GA: Scholar's Press, 1989.

¹⁰ Martyrologies alanında yapılmış en iyi çalışmalardan biri Maureen A. Tilley'e aittir, bkz., Maureen A. Tilley, **Donatist Martyr Stories: the Church in conflict in Roman North Africa**, terc., Liverpool University Press, Liverpool, 1996.

¹¹ Bkz. Augustine, “Against the Letters of Petilian”, **Nicene and Post-Nicene Fathers, First Series, Vol. 4: St. Augustin: Against the Writings of the Manichaeans and Donatists**, terc. J. R. King, MA: Hendrickson Publishers, 1994.

¹² Bkz. O. R. Vassall-Phillips, **The Work of St. Optatus, Bishop of Milevis, Against the Donatists**, London, 1917.

karşı mücadeleyle geçmiştir. Donatistlere dair sahip olduğumuz bilgilerin büyük bir kısmının kaynağı işte bu eserlerdir.

20. yüzyılda Donatizm'e dair çok önemli çalışmalar yapılmıştır. Araştırmamızın bel kemiğini de söz konusu çalışmalar oluşturmaktadır. Bunlar arasında şüphesiz en önemlisi, aynı zamanda alanla ilgili araştırmalar için dönüm noktası olan W.H.C. Frend'in "*Donatist Church*" (Donatist Kilise) adlı eseridir.¹³ Frend'in, kitabında savunduğu temel argüman, Donatizm'in teolojik bir hareketten daha çok sosyo-ekonomik, toplumsal bir hareket olduğudur. Ona göre Donatizm'in Romalılaştırmamış ve nispeten fakir olan Numidia bölgesinde neşvünema bulması bir tesadüf olamaz. Kuzey Afrika'da ortaya çıkmış birçok ayrılıkçı hareket kısa sürede yok olmalarına rağmen, Donatistler yaklaşık üç yüzyıl yok olmaya direnebilmişlerdir. 400-600 yılları arasında Numidia bölgesinin tartışmasız hakimi onlardı.¹⁴ Ayrıca Maureen A. Tilley'in "*Donatist Martyr Stories*" ve "*The Bible in Christian North Africa*" adlı eserleri bu alanda zikredilebilecek önemli eserlerdendir.¹⁵ Tilley, Frend'in aksine hareketin teolojik yönüne vurgu yapmaktadır. Donatizm'e dair yazılmış en son ve en kapsamlı eserlerden biri de Jesse A. Hoover'a ait yüksek lisans tezidir.¹⁶ Zikrettiğimiz araştırmacıların eserleri olmasa belki de elinizdeki bu çalışmayı ortaya koymak mümkün olmayacaktı. Yine bu alanda, Fransız ve Alman araştırmacıların önemli eserleri bulunmasına rağmen, bu dillere hâkim olunmadığından ve Donatizm'e dair İngilizce'de yeterli kaynak olduğu gerçeğinden hareketle, onlar bu çalışmaya dahil edilmemiştir.

¹³ Bkz. Frend, W. H. C., **The Donatist Church: A Movement of Protest in Roman North Africa**, 1952. Ayrıca Frend'in bu Alandaki diğer çalışmaları için bkz. Frend, W. H. C. "Donatus 'Paene Totam Africam Decepit'. How?", **The Journal of Ecclesiastical History**, vol. 48, no. 4, (1997) ss. 611-627; Frend, W.H.C., K. Clancy, "When Did Donatist Schism Begin?", **The Journal of Theological Studies**, 28-1, (1977) s. 104-109; Frend, W. H. C., **Martyrdom and Persecution in the Early Church; A Study of a Conflict from the Maccabees to Donatus**, Oxford, 1965.

¹⁴ Frend, **Donatist Church**, s.2 .

¹⁵ Bkz. Maureen A. Tilley, **Donatist Martyr Stories**; Tilley, Maureen A., **The Bible in Christian North Africa: The Donatist World**, Fortress Press, Minneapolis, 1997.

¹⁶ Jesse A. Hoover, **The Contours of Donatism Theological and Ideological Diversity in Fourth Century North Africa**, Waco, Baylor University, 2008, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.33.

Donatizm pek bilinmediği için harekete dair Türkçe eser bulunmamaktadır ve ansiklopedik bazı bilgiler de yetersizdir.¹⁷ Bu alandaki ilk çalışmayı yapmış olmamız bizim için gurur kaynağıdır. İşin uzmanlarınca bilindiği üzere ilk dönem Hıristiyan heretiklere dair Türkçe eserler çok azdır.¹⁸ Oysa ilk dönem Hıristiyanlığın bilinmesi günümüz Hıristiyanlığının anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Zira gök kubbede söylenmemiş söz yoktur.¹⁹

Bu araştırmada Donatizm genel ve tarihsel olarak tanıtılmaya çalışılmış; gerekmedikçe ayrıntılara inilmemiştir. Konuyu derinlemesine incelemek için, “Kaynaklar”ın bütünü daha uzun bir süreyle ve daha dakik olarak ele alınmalıdır. Bu noktada, listelenen kaynakların araştırmacılara yol gösterici olacağı söylenebilir.

Kavramsal Çerçeve

Öncelikle -konunun daha iyi anlaşılabilmesi için- çalışmada sıklıkla geçecek bazı kavramların ne anlama geldiği bilinmelidir. Zira kimi kavramların burada kendine özel bir anlamı vardır. Araştırmada “Kartaca” gibi artık Türkçe’ye yerleşmiş olan birkaçı hariç özel isimlerin çoğunlukla orijinal yazımları tercih edilmiştir.

Kuzey Afrika: Kuzey Afrika’dan kastedilen genel anlamda Afrika kıtasının kuzeyi değildir. Hareketin neşvünema bulduğu yerler olan tarihi Kartaca, Numidia ve Mauretania bölgeleri o zamanlar için birer Roma toprağıydı ve onlardan “*Roma Eyaleti*” (Roman Province) olarak bahsedilirdi. Hatta Kartaca Roma’nın “*tahıl ambarı*” konumundaydı. Günümüzdeki Kuzey Tunus, Kuzeydoğu Cezayir ve Güneybatı Libya

¹⁷ Şinasi Gündüz, Donatizm’i, Hz. İsa’nın Tanrı olmadığını, sadece bir insan ve peygamber olduğunu savunan bir kilise olarak anlatmıştır. (Bkz. Şinasi Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, “*Caecilian, Donatizm, Donatus*” maddeleri.) Bu bilgi bizim incelediğimiz kaynaklarda doğrulanmamaktadır. Donatistler, tevhitçi çizgide olmak bir yana, Katoliklerden daha Katolik olarak görünmektedirler.

¹⁸ Bkz. Bülent Şenay, **İlk Rafizi Hıristiyan Kilisesi Markunilik**, Verka Yayınları, İstanbul, 2003; Bilal Baş, **Bir Hıristiyanlık Mezhebi Olarak Aryüsçülük**, İstanbul, 1999 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bu tezin bir özeti mahiyetindeki makale için bkz. BAŞ, Bilal, “Monoteist Bir Hıristiyanlık Yorumu: Aryüsçülük Mezhebi”, **Divan**, yıl:5 sy. 9, ss. 167-199. Ayrıca bkz. Bilal Doğan, **Hıristiyanlıkta Asli Günah Doktrini (Pelagius-Pavlus örneği)**, Bursa, 2008, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) .

¹⁹ Modern dönemdeki kilise reformlarında bile Donatist kökenlere dikkat çeken eserler kaleme alınmıştır. Mesela bkz. Arzén Szilveszter Füsti Molnar, **Ecclesia Sine Macula Et Ruga: Donatist Factors Among the Ecclesiological Challenges for the Reformed Church of Hungary Especially After 1989/90**, Sárospatak: Sárospatak Reformed Theological Academy, 2008, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

bölgelerine tekabül etmektedir. Araştırmada sıklıkla geçecek olan “Kuzey Afrika” tanımlamasından söz konusu bölge anlaşılmalıdır.

Traditor: Donatist hareket içerisinde bu terim “Büyük Zulüm” döneminde kutsal kitapları teslim eden piskoposlar ve kilise görevlileri için kullanılmıştır. Traditor kelimesi Türkçe’de “hain” anlamına gelse de “inanç sınavında başarısız olanlar” şeklinde de tercüme edilebilir.²⁰ Kavramın kökü İsa’nın havarisi Yahuda’ya dayanır. Dini ihtilaflarda tarafların birbirini “Yahuda gibi ihanet eden, hain” anlamında “*traditor*” olmakla suçlaması erken dönem Hıristiyanlığında yaygın bir davranıştı. Araştırmada bu kavramın Türkçe karşılığı olan “hain” kelimesi tercih edilmiştir.

Donatist: Bu isim söz konusu hareket mensuplarına Katolikler tarafından verildiği için, Donatist terimini kullanmak kazanan tarafın söylemlerini kabul etmek anlamına gelmektedir. Oysa onlar kendilerine sadece “*Hıristiyan*” diyorlardı. Bu yüzden Brent Shaw onlara “*Afrika Kilisesi*”, muhaliflerine de “*Katolik*” demeyi tercih etmiştir.²¹ Neticede Katolik Kilise’nin merkezi Roma’dır ve Afrika’ya dışarıdan gelmiştir. Fakat Donatist Kilise bizzat Afrika’da neşvünema bulmuştur. Modern araştırmacılardan Jesse Hoover her iki cenahın önderlerine nisbetle onları “*Donatist*” ve “*Caecilianist*” olarak adlandırmıştır.²² G. Barker ise hareketin adını “Donatçılık” olarak tercüme etmiştir.²³ Bizim araştırmamızda ise konunun anlaşılabilmesi için ağırlıklı olarak “*Donatizm*” terimi kullanılmasına rağmen, yer yer “*Afrika Kilisesi*” ve “*Donatist-Caecilianist*” adlandırmaları da yapılmıştır.

Rebaptism: Bilindiği gibi vaftiz ritüeli Hıristiyanlığa geçişin esaslarından biridir. Vaftiz bir rahibe yeni bir hayat verir. O da başkalarını vaftiz ederek onlara yeni bir hayat verir. O yüzden vaftiz âyininin kimin tarafından icra edildiği çok önemsenmişti²⁴. Bir kilisenin mensuplarının ilk vaftizlerini kabul etmeyip onları tekrar vaftiz etmesi eylemini

²⁰ Timothy E. Gregory, **Bizans Tarihi**, Çev. Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s.61

²¹ Bkz. Shaw, **a.g.e.**, s5-34.

²² Hoover, **a.g.e.**, s.33.

²³ Barker, G., **O’nun İzinde: M.S. 30 Yılından Bugüne Dek İsa Mesih’in Topluluğunun Tarihi**, Zafer Matbaası, İstanbul, 1985, s. 43.

²⁴ Peter Iver Kaufman, “Augustine, Evil, And Donatism: Sin And Sanctity Before The Pelagian Controversy”, **Theological Studies**; Vol. 51,(Mart 1990), s. 117.

karşılmak için “rebaptism” kavramı kullanılır. Hıristiyan aleminde, Cyprian’dan başlayıp reform hareketlerine kadar çeşitli dönemlerde bu konu tekrar tekrar tartışmaya açılmıştır. Araştırmada bu kavram “yeniden vaftiz” deyiimiyle karşılanmıştır.

Circumcellions: Türbelerin etrafında yaşayan yoksul Hıristiyanlar zamanla Romalı toprak sahiplerine ve zenginlere karşı saldırılar düzenleyip onların mallarını yağmaladılar. Muhalifleri tarafından terörist, destekleyenleri tarafından ise özgürlük savaşçıları olarak görüldüler.²⁵Yaşadıkları yerlere atfen kendilerine *circumcellionist* denmeye başlandı. Latince’de “*circum cellion*”,“*hücrenin etrafındakiler*” demektir, Türkçe karşılık olarak kendilerine *Türbe Savaşçıları/Bekçileri* denilebilir.²⁶

²⁵ Daha ayrıntılı ve günümüzle ilişkilendirilmiş bir çalışma için bkz. R. A. Knox, “Donatist and Circumcellion”, **Enthusiasm**, Oxford, 1950, ss. 50-70.

²⁶ Gaumer, “The Evolution of Donatist Theology as Response to a Changing Late Antique Milieu”, s.198.

BİRİNCİ BÖLÜM: DONATİZM'İN DOĞUŞU

1. DONATİZM'İN DOĞUŞU

1.1. KUZEY AFRİKA VE HRİSTİYANLIK

Kuzey Afrika'da Hıristiyanlığın ilk dönemlerdeki yayılışı bizim için saklı bir kitap gibidir. Hıristiyanlığın bölgeye ne zaman geldiği tam olarak bilinmemektedir.¹ Günümüze ulaşabilmiş kayıtlarda, Hıristiyan kiliseden en erken miladi 200'lerde söz edilmektedir. Oysa bu dönemde Hıristiyanlar zaten güçlü bir cemaat durumundaydılar. Üçüncü yüzyılın başında şehit olan *Perpetua*(ö.203) veya önemli Hıristiyan teologlardan olan *Tertullian*(ö.220) ve *Cyprian*(ö.258) örneklerinden anlaşıldığına göre Hıristiyan cemaatin Kuzey Afrika'da köklü bir geleneği vardı.²

Kuzey Afrika'da sırasıyla *Baal*, *Satürn*, *Hıristiyanlık* ve son olarak *İslâmiyet* inançları görülmektedir. Önceleri pagan olan toplumda, 235 yılına gelindiğinde İmparator kültüne ait sadece birkaç tapınak kalmıştı. Bunlar da sık sık soygunlara maruz kalmış, yağmalanmış ve yıkılmışlardı.³

Romalılar, Kuzey Afrika'yı ele geçirince Baal kültürünün yerini Satürn aldı.⁴ Ama Afrikalıların Satürn inancı Romalılarınkinden farklılaştı ve kendilerine özgü bir hal aldı. Onlar için Satürn, panteonun en tepesindeki tanrıydı. Kayıtlarda ondan, "*Sonsuz olan*", "*Efendimiz*", "*Kutsal*", "*Yenilmez olan*" şeklinde bahsedilmektedir. Önceleri Baal'ın eşi olan *Hammon*, Romalılarla beraber *Venüs* adını almıştır. Venüs hem annedir hem

¹ Susan Raven, **Rome in Africa**, London, 1992, s. 151.

² Shaw, **a.g.e.**, s. 9.

³ Frend, **Donatist Church**, s.76.

⁴ A. I. Wilson, "Romanizing Baal: the art of Saturn worship in North Africa", **Proceedings of the 8th International Colloquium on Problems of Roman Provincial Art**, Zagreb, 2003, s.406.

bakiredir, göklerin kraliçesidir. Satürn için kullanılan yücelik ifadeleri onun için de kullanılmıştır.⁵

İkinci ve üçüncü yüzyıllarda Satürn-Venüs kültünün Kuzey Afrika'daki etkisi muazzamdı. Gerek Pagan gerekse Hıristiyan dönemdeki isimlerin çoğu onlarla ilintiliydi. Donatus, Honoratus, Rogatus, Fortunatus gibi isimler Tanrı adlarının *Punic* dilinden *Libyan* diline tercümesiydi. Mesela Donatus veya Adeodatus, "Baal'a verilmiş, adanmış"; Honoratus "Baal tarafından onurlandırılmış" anlamına geliyordu.⁶

Toplumda, tanrısal emirlerin birçok defa kendini rüyalarda belli ettiği inancı hakimdi. Kimi ihtilaflarında mabette uykuya yatıp gördükleri rüyayı yorumlayarak bir sonuca varırlardı. Günahlarından pişmanlık duyanlar mabette kurban keserlerdi. Tertullian'ın aktarımına göre çocuklarını bile kurban edenler vardı.⁷ Perhiz ve oruç, bilinen diğer ibadet çeşitleriydi.

Mabetlere ilgi büyüktü; Satürn adına inşa edilen 1400 anıt-mabedin çok az bir kısmı resmi görevliler tarafından yapılmıştı, geriye kalanların tamamı inananların destekleriyle inşa edilmişti.⁸ Mabetler için seçilen mekanlar, Romalılarda olduğu gibi şehrin meydanları değil, şehrin dışındaki yüksekçe yerlerdi. Önceleri Baal için yapılan heykeller, çok az bir farkla Satürn için yapılırlı olmuştular; Baal heykelleri çıplaktı, Satürn ise giyinikti.⁹

Özellikle Numidia bölgesinde Satürn kültü çok yaygındı. Kuzey Numidia'daki Madauros, Mons, Naragarra gibi yerler bu kültürün merkeziydi. Söz konusu şehirler –fazla değil- bir yüzyıl sonra Donatist hareketin merkezi olacaklardı. Ama üçüncü yüzyılın ikinci yarısında bu külte olan inanç yerini kısa bir sürede Hıristiyanlığa, dolayısıyla İsa kültüne bıraktı.¹⁰ Önceleri Satürn kültü için mabet yapılan yerlere artık kiliseler inşa ediliyordu. Pagan dönemde de, Hıristiyanlığın hâkimiyetinde de Numidia bölgesindeki halkın Roma

⁵ Frennd, **Donatist Church**, s.78.

⁶ Raven, **a.g.e.**, s. 146.

⁷ Frennd, **Donatist Church**, s.79.

⁸ Frennd, **Donatist Church**, s.80.

⁹ Bkz. Bu çalışma, Ek3: Resimler.

¹⁰ Frennd, **Donatist Church**, s.83.

ile yıldızları bir türlü barışmadı.¹¹ Dördüncü yüzyılın başlarında Numidia bölgesinde birçok Hıristiyan şehidin olması tesadüf değildir.

Satürn-Venüs kültünde başlangıçta bir yerellik söz konusuydu. Bunun altında Berberilerin Roma'ya olan antipatileri yatıyordu. Fakat mevcut durum daha sonraları değişti; mabetler Roma tarzında inşa edildi, ikonlar Roma kıyafeti giymiş insanlar şeklinde temsil edildi. Satürn heykelinin yanına diğer Roma tanrılarının da heykelleri konulmuştu. Artık rahipler sadece Satürn'e değil, Merkür'e veya İmparator Silvanus kültüne de hizmet ediyorlardı. Öyle ki Arnobius, Satürn'ün diğer tanrılarla eşit olduğunu söylüyordu.¹² Aynı Arnobius, rüyasında Tanrı'nın kendisine bunu emrettiğini söyleyerek Hıristiyan olacaktı.

Ne var ki Hıristiyanlığın bölgeye girmesiyle manzara kısa sürede değişti. Her yeni şehitle beraber Hıristiyan cemaatin mevcudu çoğaldı, piskoposların sayısı birden arttı. Agrippus tarafından 200 yılında Kartaca'da toplanan bir konsile 70 piskopos katılmıştı.¹³ Aynı dönemde şehit edilen *Perpetua*, *Felicitas* ve *Saturus*'un¹⁴ hikayeleri toplum hafızasında uzun bir süre yer etti.¹⁵ Bölgedeki Hıristiyanlık tarihi de zaten şehitlerle başlamaktadır.¹⁶ Bundan dolayı Kuzey Afrika kilisesi esasında bir "*Şehitler Kilisesi*" idi.¹⁷

Bütün bunlara rağmen Hıristiyanlığın taşrada yaygınlaşması şehirdekine nazaran kolay olmadı. Numidia bölgesinde halen pagan dini çoğunlukta idi. Dördüncü yüzyıla gelindiğinde Donatist cemaatin büyük bir kısmı doğrudan paganizmden dönüş yapanlardı.¹⁸

¹¹ Friend, **Donatist Church**, s.85.

¹² Friend, **Donatist Church**, s.105.

¹³ Raven, **a.g.e.**, s. 156.

¹⁴ Erken dönem Hıristiyan şehitlerinden Perpetua, Miladi 203 yılında Kartaca'da şehit edildiğinde henüz 22 yaşında bir anneydi. Ayrıntılı bilgi için bkz., Cecil Robeck, **Prophecy in Carthage: Perpetua, Tertullian and Cyprian**, Pilgrim Press, Cleveland, 1992.

¹⁵ Raven, **a.g.e.**, s. 152.

¹⁶ Friend, **Donatist Church**, s.87.

¹⁷ Friend, W. H. C., "Donatism" **Encyclopedia of Religion**, ed. Mircea Eliade, vol. 4, New York, (1987), s. 2416.

¹⁸ Brown, Peter., "**Christianity And Local Culture In Late Roman Africa**," *Journal Of Roman Studies*, vol. 58, (1968), s. 89.

Başlangıçta sadece alt sınıfın dini olarak görülen Hıristiyanlık, üçüncü yüzyılın ikinci yarısında artık üst sınıfların ve eğitilmiş kişilerin de dini haline gelmişti. Zengin ve eğitilmiş kesimi Hıristiyanlığa çeken iki unsur dikkat çekmektedir: Birincisi karamsarlığın hakim olduğu bir dönemde Hıristiyanlığın vaat ettiği ölümsüzlük, ikincisi de Hıristiyanlığın pagan dinine nazaran ahlaki üstünlüğüydü.¹⁹ Bunun haricinde, gnostisizmden alışıktı oldukları, ölümün kendisinden bile daha güçlü bir kurtarıcı (İsa Mesih) fikri onları cezbetmişe benzemektedir. Mesela Cyprian, gençliğinde bu yeni dinle mücadele etmiştir. Paganizm ve Hıristiyanlığı karşılaştırarak, nihayetinde kendi inandığı paganizmi savunmuştu. Etrafındaki toplulukları ruhsal açıdan çökmüş, çürümüş olarak görüyordu. Daha sonraları bir şekilde Tertullian'ın eserleriyle tanışınca din değiştirecek ve yeni dinin yılmaz savunucularından olacaktı.²⁰

Hıristiyanlık günahkârlara kapısını açıyor; meslek, cinsiyet ve ırk ayrımı yapmaksızın herkese kurtuluş vaat ediyordu. Kardeşçe sevgi, huzur dolu bir yaşam, topluluk halinde ibadet, fakirlerin gözetilmesi... Bunlar o dönemdeki Kuzey Afrika Hıristiyanlığının karakteristik özellikleriydi. Kilisenin vaftiz öncesi günahları bağışlama yetkisi yoktu. Tüm günahların bağışlanması için de en iyi yol şehitlikti. Arenalarda Romalılarca şehit edilmek cennete girmenin kesin yolu olarak görülüyordu.²¹ Pagan kültüründe Satürn için insan kurban etmenin yerini kendini Tanrı için feda etme, şehitlik almıştır. Tertullian “*Tanrı insan kanı ister mi?*” sorusuna olumlu cevap veriyordu: “*Evet. Eğer kişi Tanrı'nın krallığını istiyorsa, kurtuluşu istiyorsa, yeni bir hayatı istiyorsa...*”²²

Numidia bölgesinde pagan dinindeki mabetlerin badanası beyazdı ve Tanrı heykelleri beyaza boyanıyordu. Donatist dönemdeki kiliselere de beyaz badana yapılıyor, sunaklar beyaza boyanıyordu. Kubbe-mezarlar pagan ve Hıristiyan mezarlıklarının her ikisinde de mevcuttu.²³ Güvercin, taç gibi semboller; sihir-büyü, kötü nazar gibi batıl inançlar ortak özelliklerindendi. Augustinus'un cemaatinden biri şöyle bir itirafta bulunmuştur: “*Doğrusu, putları ziyaret edip kahinlere akıl danışıyorum, ama Tanrının*

¹⁹ Friend, **Donatist Church**, s.94.

²⁰ Cyprian hakkında yazılmış ayrıntılı bir çalışma için bkz. Edward White Benson, **Cyprian His Life, His Times, His Works**, London, 1897.

²¹ Raven, **a.g.e.**, s. 154.

²² Friend, **Donatist Church**, s. 100.

²³ Friend, **Donatist Church**, s. 101.

kilisesini terk etmiyorum. Ben bir Katolik'im".²⁴ Durum böyle olunca, o dönemde yaşayan birçok Hıristiyan'ın, ibadet ettikleri Tanrının gerçekte Satürn olduğunu zannetmelerine şaşmamak gerekir.²⁵

Her zaman Roma'ya muhalif bir duruş sergileyen Kuzey Afrikalılar, Satürn-Venüs kültü Romalılaştınca Hıristiyanlığa geçtiler. Constantine döneminde devletin resmi dini Katolik Hıristiyanlık olunca bu defa da Donatist Hıristiyanlığı desteklediler.²⁶

Bölgedeki Hıristiyanlar güçlü oldukları dönemlerde bile düşmanlarına karşı silahlanmadılar. Onlar için en iyi intikam şehitlikti. Şehit olanlar da sıradan halktan kişilerdi, üst sınıftan pek şehit yoktu. Mesela 303-5 yılları arasında uygulanan *Büyük Zulüm* döneminde inançları yüzünden üst sınıftan şehit edilen sadece bir onbaşı, bir süvari ve bir gramerci vardı.²⁷

Miladi 292'de Diocletianus, Numidia eyaletinin sınırlarını tekrar düzenledi ve vergileri arttırdı.²⁸Fakirler daha da yoksullaşıyor, zenginler ise mallarına mal katıyorlardı. Halk vergilerden öyle bezmişti ki, vergi ödemektense topraklarını ekmeyip boş bırakan köylüler vardı. Memurlar, vergileri toplayabilmek için her türlü baskı yöntemlerini kullanıyorlardı. Borçluların çocuklarını rehin alıyor ve bütün vergi borçları ödenmedikçe onları serbest bırakmıyorlardı.²⁹

Kuzey Afrika'da dinin merkezinde kilise değil Kutsal Kitap yer alıyordu. Bütün bilginin kaynağı Kitabı Mukaddes idi ve bunun dışındakiler batıldı. Hıristiyan cemaatten kimileri Kitabı Mukaddes'i esas alıyor ve kelimesi kelimesine her emrini yaşamaya çalışıyordu. Kimileri de dini hükümlerde Kilise'yi esas alıyor ve kendi inancıyla çelişmediği sürece diğer kültürlerle işbirliğine gidiyorlardı. İşte Donatist ve Katolik mücadele aslında bu iki farklı anlayış arasındaki mücadeledir.

²⁴ Frend, **Donatist Church**, s. 104.

²⁵ Raven, **a.g.e.**, s. 168.

²⁶ Raven, **a.g.e.**, s. 148.

²⁷ Frend, **Donatist Church**, s. 105.

²⁸ Raven, **a.g.e.**, s. 162.

²⁹ Frend, **Donatist Church**, s. 109-110.

Donatizm incelenirken Kartaca'nın önemi bilinmezse meselenin anlaşılması eksik kalır. Hıristiyanlık tarihinde Kuzey Afrika'nın en önemli merkezi Kartaca'dır; zira Hıristiyanlık bölgeye buradan yayılmıştır.³⁰ Kartaca Kilisesi ana kilisedir. Kartaca piskoposu sadece bulunduğu şehrin değil bütün Afrika'nın başpiskoposu olurdu. Diğer şehirlerdeki piskoposları o atar, kimi piskoposların yerini değiştirirdi. Kiliselerle ilgili şikayetler ona bildirilirdi.³¹ Öneme binaen Kartaca piskoposuna “*Afrika Papası*” da denirdi.³²

1.2. ST. CYPRIAN

Cyprian, Donatistlerin en fazla saygı duyduğu ve fikirlerini kullandığı kilise babasıdır. Bu anlamda Donatizm'in öncüsü olarak kabul edilebilir. O en büyük Kartaca piskoposu, ilk Afrikalı şehit piskopos ve herkesten daha çok Afrika kilisesini organize eden kişidir. Miladi 200 civarında zengin bir pagan ailede dünyaya geldi. Hıristiyanlığa geçişi orta yaşlarına tekabül eder; öncesinde ise Hıristiyanlığa şiddetle karşı çıkan biriydi. Tertullian'ın eserlerinden çok etkilendi ve din değiştirmeye karar verdi. Onun gibi saygın bir kimsenin din değiştirmesi çok zordu, zira kaybedecek şeyleri fazlaydı. Hıristiyan olduktan sonra yeni dine dört elle sarıldı; öyle ki din değiştirdikten yalnızca üç sene sonra Kartaca piskoposu seçildi.³³ Piskoposluğunun ikinci yılında İmparator Decius zulmü başladı. Bazı Hıristiyanlar baskılara dayanamayıp dinden dönerken kimileri de kaçmayı-gizlenmeyi tercih ediyordu. Cyprian da gizlenenler arasındaydı. Birçok Hıristiyan ise inançlarını haykırmış ve yapılan zulümlere boyun eğmemişti. Bunlar, Cyprian'ın inancı uğruna eziyet görmemek için saklanmasına karşı çıkıyorlardı. Onlar için artık Cyprian'ın herhangi bir otoritesi kalmamıştı. Kısa bir süre sonra Decius ansızın öldü, Cyprian saklanmayı bıraktı ve zarar gören otoritesini tekrar sağlamlaştırmaya çalıştı.³⁴

³⁰ R. Pierce Beaver, “The Organization of the Church of Africa on the Eve of the Vandal Invasion”, **Church History**, vol. 5, no. 2, (Juni 1936), s. 168.

³¹ Beaver, “The Organization of the Church of Africa on the Eve of the Vandal Invasion”, s. 171.

³² Beaver, “The Organization of the Church of Africa on the Eve of the Vandal Invasion”, s. 174.

³³ Raven, **a.g.e.**, s. 157.

³⁴ Raven, **a.g.e.**, s. 158.

Farklı zamanlarda yazdığı yaklaşık 60 mektup günümüze ulaşmıştır. Bu mektuplardan onun döneminde yaşanan kimi olayları ve teolojik tartışmaları öğrenebilmekteyiz. Dahası, bu mektuplar Cyprian'ın Hıristiyanlık anlayışı hakkında bize önemli bilgiler vermektedir.³⁵

Cyprian, Novatianistlere karşı önemli mücadeleler vermiştir. En fazla üzerinde durduğu konu Kilise'nin birliği meselesiydi. Buna rağmen aradan yarım asır geçmeden Kilise'den ayrılan grupların kendi fikirlerini savunmak için kendisinden delil gösterdikleri ve sahiplendikleri kişi yine o idi. Özellikle Donatistler, vaftiz meselesi başta olmak üzere birok görüşlerini ona dayandırıyorlardı. Selefî Tertullian'ın aksine, heretiklerce yapılan vaftizin geçersiz olacağını kabul etmiyor, böylesi kimselerin uygun bir kefaretle tekrar kiliseye kabul edilmesi gerektiğini savunuyordu.³⁶

Hıristiyan cemaat Cyprian zamanında gayet güçlü, kiliseler de zengin durumdaydı. Cyprian, bazı piskoposların faizle veya hileyle ele geçirdikleri mallarla servetlerine servet katmalarından dert yanmaktadır. Ama bu dönemde bile cemaatin büyük bir kısmı toplumun alt sınıflarından ve kadınlardan oluşmaktaydı.³⁷

O dönemde toplanan konsiller Hıristiyan cemaatin yaygınlığı ve gücü hakkında bize fikir vermektedir. Mesela 1 Eylül 256'da Kartaca'da toplanan konsile Afrika'nın birçok bölgesinden 87 piskopos katılmıştı.³⁸ Sonradan Donatist hareketin merkezi olan Bagai, Muscula, Cedias ve Thamugadi gibi şehirler de bu konsile temsilcilerini göndermişti.³⁹

Cyprian'ın en yakın arkadaşları ve destekçileri Numidia piskoposlarından olmuştu. 255'te, 15 Numidialı piskopos, kiliseye geri dönen heretiklerin yeniden vaftizi meselesini ona sormuşlar, Cyprian da cevap vermeden önce bir konsil toplamıştı.⁴⁰ Üçüncü yüzyılın ortalarında bir grup Numidialı piskopos, heretik rahipler tarafından vaftiz edilmiş Hıristiyanların tekrar vaftiz edilip edilmemeleri konusunda kendisine bir mektup

³⁵ Raven, **a.g.e.**, s. 158.

³⁶ Raven, **a.g.e.**, s. 158.

³⁷ Frend, **Donatist Church**, s.90.

³⁸ Raven, **a.g.e.**, s. 167.

³⁹ Frend, **Donatist Church**, s.92.

⁴⁰ Frend, **Donatist Church**, s.92-93.

gönderdiler. Cyprian, bunu cevaplamadan önce 255 veya 256'da bir sinod topladı.⁴¹ 21 piskoposun katıldığı sinoddan çıkan sonuç, tek bir vaftizin olduğu ve onun da kilise tarafından yapıldığı, kilisenin dışında kalan birinin yaptığı vaftizin geçersiz olduğu yönündeydi. Gün gelecek Donatistler de yeniden vaftiz konusundaki görüşlerini Cyprian'a dayandıracaklardı.⁴²

Bu karar, Afrika'da pek hoş karşılanmayınca, Cyprian, 256 yılında Kartaca'da, 71 piskoposun oluştuğu bir konsil topladı. Konsil tarafından, konuyla ilgili fikirlerini öğrenmek için Papa Stephanus'a (ö. 257) bir mektup gönderildi. Papa, kendisine rağmen "Yeniden Vaftiz" hükmü çıkmış olmasına çok öfkelenmiş ve söz konusu sinoda katılan piskoposlarla ilişkinin kesilmesini istedi. Ayrıca Cyprian'ı yanlış yolda ve düzenbaz olmakla suçladı. Papa, heretik bir rahibin, heretik olmadan önce yaptığı vaftizin meşru olduğunu söylüyordu.⁴³ Daha sonraları Cyprian ve Papa arasında neler yaşandığını bilinmemekle beraber aralarındaki irtibatın kopmadığı anlaşılmaktadır. Papa Stephanus 257'de şehit edildikten bir yıl sonra da -258'de- Cyprian şehit oldu.⁴⁴

Cyprian'ın en fazla vurguladığı ve üzerinde durduğu 3 mesele vardı:

a) Vaftizin tekliği-birliği: Tek bir vaftiz vardır, o da gerçek kilise tarafından yapılandır, diğerleri batıldır.⁴⁵ Bu görüşünü de Kitabı Mukaddes'e dayandırıyor: "Çağrınızdan doğan tek bir umuda çağrıldığınız gibi, beden bir, Ruh bir, Rab bir, iman bir, vaftiz bir, her şeyle ve her şeyde olan herkesin Tanrısı ve Babası birdir".⁴⁶ O, Papa Stephen'in heretiklerin vaftizini geçerli saymasına rağmen Kutsal Ruh'un onlarla beraber olmadığını iddia etmesini anlayamıyordu. İçinde Kutsal Ruh'un olmadığı bir vaftiz nasıl geçerli olabilirdi?⁴⁷

⁴¹ Hefele, **a.g.e.**, s. 98.

⁴² Bkz. Bu çalışma, "Yeniden Vaftiz" başlığı.

⁴³ Hefele, **a.g.e.**, s. 100-101.

⁴⁴ S L. Greenslade, **Early Latin Theology: Selections from Tertullian, Cyprian, Ambrose, and Jerome**, London, 1956, s.116.

⁴⁵ C. Weinrich William, "Cyprian, Donatism, Augustine, and Augustana VIII: Remarks on the Church and the Validity of Sacraments" **Concordia Theological Quarterly** 55, no. 4 (1991), s. 272

⁴⁶ Efesliler 4: 4-6.

⁴⁷ William, C. Weinrich, **a.g.e.**, s. 273.

b) Gerçek-hakiki piskoposluk: Cyprian'a göre piskoposlar İsa'nın varisiydiler ve ona göre davranmalıydılar. İsa havarilere, “Sizi dinleyen beni dinlemiş olur, sizi reddeden beni reddetmiş olur. Beni reddeden de beni göndereni reddetmiş olur”⁴⁸ dediğinde, bunu sadece onlara değil gelecekteki bütün piskoposlarına söylemiştir, diyordu.⁴⁹

c) Gerçek vaftiz -doğru inanç bağlantısı: Vaftizi yapan piskoposun hak yolda olması yani gerçek kiliseye bağlı olması gerekir. Kendisinde doğru inanç olmayan kimse başkasını nasıl doğru yola sevk etsin? Gerçek kilisenin dışında olan batıl yoldadır ve batıl yolda olan kimse başkalarına hak yolu gösteremez. Ona ait olan “Kilisenin dışında kurtuluş yoktur” sözü daha sonra Katolikliğin en esaslı deyimlerinden, sloganlarından biri haline gelmiştir.⁵⁰

O, İncil’de anlatılan olayların birer anekdottan ibaret olmadığını, bunların Tanrı’nın emirleri olduğunu söylüyordu. İncil’e böyle bir yaklaşım, anlatılan hikayelerden birçok hüküm çıkarmaya yarıyordu.

“İnsanlardan sakının. Çünkü sizi mahkemelere verecek, havralarında kamçılacaklar. Benden ötürü valilerin, kralların önüne çıkarılacak, böylece onlara ve uluslara tanıklık edeceksiniz. Sizi mahkemeye verdiklerinde, neyi nasıl söyleyeceğinizi düşünerek kaygılanmayın. Ne söyleyeceğiniz o anda size bildirilecek. Çünkü konuşan siz değil, aracılığınızla konuşan Babanızın Ruhu olacak.”⁵¹

Bu anlayışa dayanarak Cyprian, şehitleri de kilise ve İncil gibi otorite olarak kabul ediyordu. Zira onların sözleri Tanrı tarafından söylettirilmiş oluyordu, Onların aracılığıyla konuşan Kutsal Ruh idi.⁵²

1.3. DIOCLETIANUS DÖNEMİ VE BÜYÜK ZULÜM

⁴⁸ Luka 10: 16

⁴⁹ William, **a.g.e.**, s. 274.

⁵⁰ Greenslade, S L., **Early Latin Theology**, s.116.

⁵¹ Matta 10, 17-20.

⁵² Gaumer, “The Evolution of Donatist Theology as Response to a Changing Late Antique Milieu”, s.179

Hıristiyanlık başlangıçta Roma İmparatorluğu tarafından fazla ciddiye alınmamış. Hıristiyanların da Yahudiler gibi oldukları düşünülmüştü. Zaten Yahudiliği lokal bir kült olarak gördüklerinden Yahudilere tolerans gösteriyorlardı. Ancak daha sonra Hıristiyanların Yahudilerden farklı olduğu hatta Yahudilerin aksine misyoner-yayılmacı oldukları ve dolayısıyla Hıristiyanlığın da yayılmacı bir din olduğu farkedildi. Bundan sonra da onlara karşı şiddet ve baskı uygulanmaya başlandı.⁵³

24 Şubat 303'te İmparator Diocletianus Hıristiyan kiliseleri ve kutsal metinlerini hedef alan bir ferman yayınladı. Daha önceden de Roma imparatorları tarafından Hıristiyanları hedef alan fermanlar yayınlanmıştı.⁵⁴ Ancak bunun diğerlerinden farkı, Hıristiyan cemaatin değil de doğrudan Hıristiyan inancının hedef alınmasıydı. Kutsal metinlerini imha ederek asıl beslendikleri kaynağın kurutulması düşünülmüştü.⁵⁵ Oysa İmparator, şehitler değil dininden dönen kimseler istiyordu.⁵⁶

İmparator Diocletianus döneminde Hıristiyan topluma büyük baskılar uygulandı. Onlardan, kutsal metinlerini teslim etmeleri istendi. Halk, imparatorun ve diğer pagan tanrılarının heykelleri önünde ibadet amacıyla tütsü yakmaya ve kurban kesmeye zorlandı. Romalılar diğer bütün tanrılardan daha çok İmparator kültüne önem veriyorlardı. O'nun heykelinin önünde buhur yakmak devletin birliğini ve ona bağlılığı simgelemekteydi.⁵⁷ Buna karşı çıkmamanın cezası ölümdü. 303-305 yılları arasında sadece Kuzey Afrika'da 3000-3500 civarında Hıristiyan'ın öldürüldüğü düşünülmektedir.⁵⁸

Cirta şehrindeki Hıristiyan cemaatin imparatorun fermanına ilk tepkisi kaçmak şeklinde oldu. Geride kalanlar ise bunun bedelini ağır bir şekilde ödeyecekti. 19 Mayıs 303'te Cirta şehrinin piskoposu Paulus, şehrin valisi Munatis Felix'ten önce bir çağrı

⁵³ Raven, **a.g.e.**, s. 150.

⁵⁴ Nero Zulmü, Decius Zulmü vb.

⁵⁵ Antik Roma'da Hıristiyanların gördüğü baskılar ve Hıristiyan şehitlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., G. E. M. De Ste Croix, "Why Were Early Christian Persecuted?", **Christian Persecution, Martyrdom, and Orthodoxy**, ed. Michael Whitby ve Joseph Streeter Oxford, 2006. s. 105-152. Ayrıca bkz. Friend, W. H. C., **Martyrdom and Persecution in the Early Church; A Study of a Conflict from the Maccabees to Donatus**, Oxford, 1965.

⁵⁶ Raven, **a.g.e.**, s. 150.

⁵⁷ Raven, **a.g.e.**, s. 148.

⁵⁸ Friend, **Martyrdom and Persecution in the Early Church**, s. 537.

yaparak kendi cemaatinden ellerindeki kutsal metinleri teslim etmelerini istedi. Hıristiyanlar sahip oldukları kutsal metinlerin az bir miktarını vererek bu işten sıyrılmayı planlıyorlardı. Fakat sorgulandılar ve boyun eğmek zorunda bırakıldılar. Ardından, değil sadece kutsal metinleri, kilisedeki kutsal kaselerden lambalara varana dek her şeyi teslim ettiler. Piskopos Paulus'un başına bundan daha kötüsü gelemezdi; nitekim kısa bir süre sonra öldü. 5 Mart 305'te onun halefini seçmek üzere toplanan 12 piskoposun başına da benzer şeyler geldi; kutsal metinleri teslim etmeye zorlandılar. 12 piskopostan dördü itaat etti, bir tanesi kutsal metinleri ateşe attı, beş tanesi de kör taklidi yaparak oradan kaçtı. Diğer bölgelerde de durum pek farklı değildi.⁵⁹

Kartaca piskoposu Mensurius, kapısına dayanan görevlilere birkaç heretik tomar vererek kendisini kurtarmaya çalışmıştı. Kimileri de tıpla ilgili eserleri teslim etmişti. Esasen, Hıristiyan cemaatin çoğu görevlilere bazı heretik veya tıbbi metinleri teslim ederek vaziyeti kurtarmaya razıydı. Bunun yanında, tam tersi bir tutum takınanlar da yok değildi. Kutsal metinleri teslim ederek takkiye yapmak bir yana, bizzat yetkililere gidip kendi kendilerini ihbar edenler bile vardı; ellerinde kutsal metinler olduğunu ve bunları teslim etmeyeceklerini söylüyorlardı. Oysa yanlarında tek bir kutsal metin bile yoktu.⁶⁰ Aşağıdaki olay bu duruma iyi bir örnektir:

Abitina piskoposu kutsal metinleri devlet görevlilerine teslim etmeyi kabul etti ve böylece "Traditor" konumuna düştü. Onu takip etmeyi bırakan cemaati, rahip Saturnius önderliğinde, Emeritus adındaki vaizin evinde gizlice toplanmaya ve ibadet etmeye devam etti. Fakat bir ihbar üzerine çok geçmeden yakalandılar ve tutuklandılar. Mahkumlar şehrin valisi Anulinus'un huzuruna çıkarıldıklarında, vali ve vaiz Emeritus arasında şöyle bir konuşma geçti:

Anulinus: Neden diğerlerinin senin evine girmesine izin verdin?

Emeritus: Çünkü onlar benim kardeşlerim ve gelmelerine mani olamazdım.

Anulinus: Yine de engel olmalıydın.

⁵⁹ Friend, **Donatist Church**, s. 5.

⁶⁰ Raven, **a.g.e.**, s. 171.

Emeritus: Hayır. Biz Efendimizi anmadan, ona ibadet etmeden dik (dosdoğru) duramayız.

Anulinus: Ama imparatorun emirleri önce gelir.

Emeritus: Tanrı, imparatorundan daha yücedir.

Anulinus: Evinde hiç kutsal metin var mı?

Emeritus: Onları kalbimde saklıyorum.⁶¹

Hıristiyan cemaatin ve din adamlarının, İsa'yı reddetmeye gerek kalmadan, kapılarına dayanan görevlilere kutsal metinleri ve sembolleri teslim etmeleri, çoğu zaman kurtulmalarına yetiyordu. İmparatorluk fermanının uygulanışı da her yerde aynı ölçüde değildi. Bazı yerlerde Hıristiyanlara büyük eziyetler yapılırken bazı yerlerde de onlara pek ses çıkarılmamış, kısmen rahat bırakılmışlardı. Mesela Kartaca valisi Anulinus ve onun görevlileri daha ileri gitmekte isteksizdi.⁶²

Numidia bölgesinde ise durum çok daha kötüydü. Şehrin yöneticisi Florus, imparatorun fermanını uygulamaya pek istekliydi ve Hıristiyan cemaatin sadece kutsal metinleri teslim etmesiyle yetinmiyor, onları inançlarından vazgeçirmeye çalışıyordu. Oysa Kuzey Afrika halkı baskı ve kısımlara karşı adeta bağışıklık kazanmıştı ve nasıl karşılık vereceklerini biliyorlardı. Üstelik şehirlere dair anılar toplumdaki canlılığını koruyordu. En erken “şehitnameler” de yine bu bölgeden çıkmıştır.⁶³

İmparator Diocletianus'tan takriben 50 yıl önce Cyprian önderliğinde Kartaca'da bir konsil toplanmış ve Decius (ö. 251) zulmünden dolayı dinden dönen ruhban sınıfına nasıl bir tavır takınmak gerektiği tartışılmıştı. Vardıkları sonuca göre bu kişiler, günahlarının keffaretini ödeyebilmeleri için tekrar kiliseye kabul edilecek, lakin asla eski görevlerine iade edilmeyeceklerdi. Bu konsil, Donatistler için de bir işaret taşı olacaktı; fermana bizatihi boyun eğenler bir yana, fermana itaat etmiş gibi davranan (takiyye yapan),

⁶¹ Friend, **Donatist Church**, s. 9.

⁶² Hoover, **a.g.e.** s. 37.

⁶³ Tilley'in sıkça kullandığımız **Donatist Martyr Stories**adlı kitabı burada örnek verilebilir.

hile ve rüşvetle kendilerini kurtarmaya çalışanlar da kiliseden dışlanacaktı.⁶⁴ Hatta bu şekilde hileye başvuranlar hakkında Cyprian şöyle demiştir: “İsa’ya inanmaktan utanan veya endişe eden kimse nasıl İsa’yla beraber olsun ki?”

Cyprian, söz konusu kişilerin, pagan tanrıları için kurban kesmeyi kabul ederek ilahi değil beşeri otoritelere itaat ettiklerini söylemiştir.⁶⁵ Onun sözleri bütün Kuzey Afrika’da kabul görmesine rağmen, birçok Hıristiyan zor durumda kalınca ve baskı görünce, kendilerinden istenileni yaptılar ve pagan tanrıları için kurban verdiler, kutsal metinlerini teslim ettiler. Ama kimisi de boyun eğmedi, ölüme giderken bile pes etmedi. Bu kişiler şehit edildikten sonra da Hıristiyan cemaat için birer direniş bayrağı haline geldiler, hikâyeleri dilden dile kulaktan kulağa yayıldı ve yazıldı. M. A. Tilley bunlardan bazılarını “**Donatist Martyr Stories**” adlı kitabında tercüme etmiştir. Bir örnek olmak üzere “*The Act of Maxima, Donatilla and Secunda*” adlı şehitnameyi özetleyerek sunuyoruz:

İmparatorun fermanı bütün vali ve yöneticilere gönderiliyordu. Emri alanlardan biri de vali Anulinus idi. Vali, gecenin bir yarısı, askerlerinden şehrin Hıristiyan cemaatini toplamalarını ve tutuklamalarını istedi. Ele geçirdikleri bütün Hıristiyanları tutukladılar ve Anulinus’un huzuruna getirdiler. Vali Anulinus sordu: “Siz Hıristiyan mısınız yoksa pagan mı?”. Hepsi, “Biz Hıristiyanız” diye cevap verdi. Anulinus: “İmparatorun gelen emirlere göre Hıristiyan olan herkes pagan tanrıları için kurban kesecek. Aksi taktirde en ağır eziyetlere ve işkencelere maruz kalacaklardır” dedi. Tutuklular, kendileri ve aileleri için çok korktular. İçlerinde rahip, papaz, her kademedeki din adamları olduğu kadar genç kızlar ve genç erkekler de vardı. Hepsi yerlere kapandı ve pagan tanrılara ibadet ettiler. Lakin içlerinden iki kutsal bakire, Maxima ve Donatilla bu emre itaat etmedi. Bir köylü yüksek sesle söylenmeye başladı: “Hepimiz buraya tanrılara tapmaya geldik ama bu iki bakire

⁶⁴ Edward H. Landon, **A Manual of Councils of the Holy Catholic Church**, vol. 1, Edinburgh, 1909, s. 4.

⁶⁵ Cyprian, “The Writings of Cyprian, Bishop of Carthage”, **Ante Nicene Christian Library**, terc. Robert Ernest Wallis ve Alexander Roberts, vol. 8, Kessinger Publishing, Whitefish, 2004, s. 371.

emirlere itaat etmiyor”.Vali, kızların huzuruna getirilmelerini istedi. Kızlar valinin huzuruna getirilince sordular: “Bak, buradayız işte. Bize ne sormaya niyetlisin?”

Anulinus sordu: “Tanrılara karşı gelme yetkisini size kim verdi?!”

Maxima cevap verdi: “Bu yetkiyi yaşadığım Hıristiyan inancından alıyorum.”

Anulinus sordu: “Kaç yaşındasın?”

Maxima cevapladı: “Bir büyücünün kızıyım, senin büyücü olman gibi”

Anulinus dedi: “Benim bir büyücü olup olmadığımı nereden biliyorsun?”

Maxima karşılık verdi: “Çünkü bizim içimizde Kutsal Ruh var, sende ise kötü ruhun olduğu aşikâr.”

Anulinus: “Yaşayan Tanrı adına! Sana yaşını söylemen için yalvarıyorum!”

Maxima: “Bacakları kırılınca! Ben 14 yaşındayım.”

Anulinus: “Bugün senin sonun olacak, eğer tanrılara kurban kesmezsen.”

Maxima: “ Sen onlar için kurban kes. Sen onlardan hoşlanıyorsun.”

Anulinus: “O halde kendini vereceğim karara hazırla!”

Maxima: “Benim için, senin tarafından yargılanmak, tek ve gerçek olan Tanrı’ya karşı gelmekten daha iyidir.”

Anulinus: “Kararını verebilmen için sana karşı sabırlı olacağım”

Maxima: “ Ben kararımı çoktan verdim. Üstelik Tanrı beni destekliyor. Sen zayıflarken ben güçleneceğim.”

Anulinus: “Yanıdaki kimdir?”

Maxima: “Donatilla, kardeşimdir.”

Anulinus: “Sen de aynı görüşte misin?”

Donatilla: “Bizim otoritemiz Tanrı, seninkiyse şeytan. Tanrı ve şeytan arasında da büyük bir fark vardır.”

Anulinus: “Her ikiniz de itaat edin!”

Donatilla: “İmparatorun buyrukları yok olup gidecek, Tanrı’nın buyrukları ise sonsuza dek yaşayacak.”

Vali, daha sonra cezalandırmak üzere, onları zindana gönderdi. Yolda, Secunda adlı 12 yaşında bir kız da onlara katılmak istedi.

Secunda: “Kız kardeşlerim, beni yüzüstü bırakmayın!”

Maxima: “Git, sen babanın tek kızırken onu kime bırakıyorsun?”

Secunda: “Beşeri babama sırt çevirmem ve ruhsal babamı sevmem benim için daha hayırlıdır.”

Kızın ısrarlarına dayanamadılar ve onun da kendilerine katılmasını kabul ettiler. Ertesi gün, amfiteatrda kılıçlarla öldürüldüler. Cesetleri de yakıldı.⁶⁶

Hıristiyan cemaatten kimileri için, kutsal metinleri teslim etmek onları inkar etmekle eşdeğerti. Sadece kutsal metinleri teslim edenlere değil, vaziyeti kurtarmak için dinî olmayan kitapları teslim edenlere bile “hain” gözüyle bakıyorlardı. O dönemdeki bir piskopos şöyle diyordu: “*Benim için ateşlerde yanmak kutsal metinleri teslim etmekten evladır*”. Aynı piskopos, kendisinden kutsal metinleri teslim etmesini istediklerinde, apaçık bir şekilde, “*Bende kutsal metinler var ama onları size vermem*” deyince, şehit edilmişti.⁶⁷

Yine ilginç bir hikâye Abitina bölgesindeki Hıristiyan cemaat için anlatılır: Şehrin piskoposu kutsal metinleri vermeyi kabul edince, cemaattekiler onu hemen azletmişler. “*Rab İsa’nın sözlerini, paganların ateşinde yansın diye teslim eden kimse cehennemin alevlerinde ebedi olarak yanacaktır*” diyorlardı. Ayrıca hainlerle ilişkinin koparılması gerektiğini söylüyorlardı: “*Suçlarını bile bile hainlerle bir arada olmak, onlarla beraber olmak, günahlarına ortak olmaktır*”⁶⁸. Nitekim Abitina cemaatinden birçok kişi şehit edildi.⁶⁹ Dikkat çekici başka bir husus da, Abitina cemaati şehitnamesinin Katolik ve Donatistlerin her ikisi tarafından sahiplenilmiş olmasıdır. Bu yüzdendir ki hikayeyi farklı

⁶⁶ Tilley, “**Donatist Martyr Stories**, s. 17-24.

⁶⁷ Tilley, “**Donatist Martyr Stories**, s. 9-10.

⁶⁸ Tilley, “**Donatist Martyr Stories**, s. 46.

⁶⁹ Abitina halkının çektiği eziyetleri anlatan “şehitname” için bkz: “The Acts of The Abitinian Martyrs”, **Donatist Martyr Stories**, terc. Maureen A. Tilley, Liverpool University Press, Liverpool, 1996, ss. 25-50.

şekillerde aktaran iki ayrı nüsha vardır. Hatta kimi araştırmacılar Donatist nüshanın 411 Kartaca Konferansı'ndan sonra yazılmış olabileceğini ileri sürerler. Buna delil olarak da, metinde geçen ifadelerin Donatistlerin kendilerini savunmak için kullandıkları argümanlara fazlasıyla benzemesi gösterilmiştir.⁷⁰

Böyle düşünenlerin yanında, Kartaca piskoposu Mensurius gibi bunun zıddını savunanlar da vardı. Cyprian'dan kendi dönemlerine yaklaşık 50 sene geçmiş, eskiden ufak bir azınlıkken şimdi güçlenmiş ve çoğalmışlardı,yani dengeler değişmişti.⁷¹ Vali Anulinus, imparatorun fermanını uygulamakta pek hevesli davranmıyor ve Hıristiyanların üzerine fazla gitmek istemiyordu. Uzlaşmaya razı olup ellerindeki kitapların bir kısmını -içeriği ne olursa olsun- teslim edenlerin derinlemesine soruşturulmasına izin vermiyordu. Piskopos Mensuriusda, açıktan olmasa bile, bu uygulamayı destekliyordu. Nitekim kendisi de birkaç heretik eser teslim ederek takkiye yapmıştı.⁷² Ona göre kitap sadece bir materyaldi ve İsa'yı inkârla bir tutulmamalıydı. Üstelik söz konusu olan insan hayatıydı. Fanatik kişilerin bile şehit olmaya çalışmaları kendi cemaatine de zarar verecekti. Bunu yapanları, kimi dar kafalı köylüler veya umutsuz ve çaresiz kişiler olarak görüyor, bu davranışlarıyla saygın bir statü (şehitlik) elde etmeye çalıştıklarını söylüyordu.⁷³

Direnişçilere şiddetle karşı çıkan Mensurius sadece sözle yetinmedi ve kendi cemaatinin onlarla irtibata geçmelerini engellemek için yardımcı diyakoz Caecilian'ı zindan kapısına gönderdi. Caecilian, mahkumlara yemek getiren Hıristiyanlara müsaade etmiyor, ebeveynlerin bile tutuklanmış çocuklarıyla görüşmelerine izin vermiyordu.⁷⁴ Bunda diretenlere karşı da şiddete başvuruyordu. Bütün baskı ve işkencelerin üstüne, Hıristiyanlar bir de kendi aralarında çatışır olmuşlardı.⁷⁵ Donatistler, bu davranışlarından ötürü Caecilian'ı "*Cellattan bile eli daha kanlı*" olmakla suçluyorlardı.⁷⁶ Öyle ki bu baskılar

⁷⁰ Dearn, Alan., "The Abitinian Martyrs and the Outbreak of the Donatist Schism ", **The Journal of Ecclesiastical History**, vol. 55, no. 1, (2004), s. 2.

⁷¹ Friend, **Donatist Church**, s. 141.

⁷² Hoover, **a.g.e.**, s. 42-43.

⁷³ Hefele, Karl Joseph von, **A history of the Christian Councils, From the Original Documents**, vol. 1, Edinburgh, 1894, s. 173.

⁷⁴ Friend, "When Did Donatist Schism Begin?", s. 105.

⁷⁵ Hefele, **a.g.e.**, s.176.

⁷⁶ Tilley, **Donatist Martyr Stories**, s. 45.

Hıristiyanların gönlünde unutulmaz acılara yol açtı. Anlaşıldığı kadarıyla Mensurius böyle davranarak cemaatin geriye kalanını korumayı amaçlıyordu.⁷⁷

5 Mart 305'te, Numidia bölgesinde zulmün kısmen hafiflediği bir dönemde Piskopos Secundus, Cirta şehrinde 14 piskoposun oluşan gizli bir sinod topladı. Amaçları Cirta şehrinin yeni başpiskoposunu seçmekti. Önceki piskopos Paulus, kutsal metinleri teslim ederek tutuklanmaktan ve öldürülmekten kurtulmuştu. Secundus, sinodun yöneticisi olarak, Cyprian ilkelerine göre "hain"lik şüphesi olan piskoposları tespit etmeye çalışıyordu. Bu duruma tepki gösterenlerden biri olarak Limato piskoposu Purpurius ona sordu: "Görevliler senin kapına dayandığında sen ne yaptın? Seni sebepsiz yere salmış olamazlar". Bunun üzerine Secundus'un yeğeni ona, "Adamın ne dediğini görüyor musun? Sadece o değil diğer bütün suçladıklarının söylediklerine bak. Biliyorum, seni azledecekler ve sen bir başına kalacaksın, bir heretik olarak!". Secundus, diğer piskoposların görüşünü de sordu, onlar da söz konusu meselenin piskoposlarla Tanrı arasında kalması gerektiğini söylediler. Secundus da, "Siz bilirsiniz ve Tanrı bilir, oturun!" diyerek konuyu kapattı ve oturuma devam etti.⁷⁸ Sinodun sonunda Secundus, beklendiği gibi Cirta başpiskoposu olarak seçildi.⁷⁹ Kendi suçlarını itiraf eden, "hain" oldukları aşikâr olan piskoposların sonraki yıllarda Caecilian'ı hainlikle suçlamaları da ayrı bir paradokstur.

1.4. DONATİZM

1.4.1. Donatizm'in Doğuşu

Piskopos Mensurius baştayken herhangi bir sorun çıkmadı. Fakat 311'in sonları ve 312'nin başlarında, Mensurius'un ölümünden sonra onun yerine seçilecek yeni piskopos konusunda Kartacalı rahipler acele etmek istediler. Zira Numidialı piskoposlar gelmeden önce seçimi bitirmek istiyorlardı. Oysa Cyprian zamanından beri Numidia piskoposları Kartaca piskoposunun seçiminde hazır bulunurlardı. Çünkü Kartaca piskoposu

⁷⁷ Tilley, Maureen A., "Scripture As an Element of Social Control: Two Martyr Stories of Christian North Africa", *The Harvard Theological Review*, vol.83, no. 4, (Ekim 1990), s. 392.

⁷⁸ James Stevenson, *A New Eusebius: Documents Illustrating the History of the Church to AD 337*, London, 1987, s. 299.

⁷⁹ Hefele, *a.g.e.*, s. 129.

aynı zamanda Afrika başpiskoposu olurdu. Seçimde acele etmelerini gerektirecek başka nedenler de vardı; Mensurius onlara yüklüce miktarda altın-gümüş emanet etmişti ve bunları kaptırmak istemiyorlardı.⁸⁰Piskoposluk seçimi için Botrus ve Celistius adında iki kişi öne çıktı ama onay alamadılar. Yapılan oylama sonucu Mensurius'un yardımcısı Caecilian başpiskopos olarak seçildi.⁸¹Caecilian halk tarafından sevilen biri değildi. Vakti zamanında Mensurius'un güvenini kazanmış olsa da, çok düşmanlar edinmişti. Caecilian,geleneğe göre 12 piskopos tarafından kutsanması gerekirken3 piskopos tarafından kutsandı; bunlardan biri de Abthungi piskoposu Felix idi ve hain olmakla suçlanıyordu (Felix daha sonraları resmi bir soruşturma ile aklandı⁸²). Numidialı piskoposlar, hem kendi yokluklarında yapılması hem de bir hain tarafından takdis edilmiş olması gerekçesiyle Caecilian'ın başpiskopos olarak seçilmesini kabul etmediler.⁸³

Caecilian'ın, 'gelin seçimi kabul edelim' çağrısı da kabul edilmedizira onu da hain olmakla itham etmişlerdi.⁸⁴ Aradan uzun yıllar geçtikten sonra bile Caecilian tarafında yer alanların ve onların takipçilerinin bütün âyinlerinin ve kutsamalarının batıl olduğunu, hatta vaftiz için döktükleri suyun ancak kirletmeye yarayacağını savundular.⁸⁵ Sadece piskoposlar arasındaki bir iktidar mücadelesi olarak gözüken bu mesele, önce manastır ve kiliselerin en alt kademesindeki rahibe varana dek tüm din adamlarını, ardından da bütün bölge halkını etkisi altına aldı.⁸⁶

Numidia piskoposu Secundus(ö-?), kendisine eşlik eden 70 piskoposla beraber Kartaca'ya geldi. Yaptığı ilk iş Caecilian'ın seçilmesini batıl-geçersiz ilan etmek ve bir arabulucu tâyin etmek oldu. İddiaya göre, arabulucu olan piskopos kendi kilisesinde Caecilian taraftarlarınca öldürülmüştü. Caecilian, Secundus'u kilisesine davet etti ve itirazlarını bizzat kendisine söylemesini istedi. Secundus daveti kabul etmedi; çünkü bu durum Caecilian'ın pozisyonunu kabul etmek olacaktı.

⁸⁰ Stevenson, **a.g.e.**, s. 299.

⁸¹ Frend, **Donatist Church**, s. 16-17.

⁸² Stevenson, **a.g.e.**, s. 307.

⁸³ Chadwick, Henry, **The Church in Ancient Society: From Galilee to Gregory the Great**, Oxford University Press, New York, 2001, s. 383.

⁸⁴ Aland, **a.g.e.**, s. 166.

⁸⁵ Chadwick, **a.g.e.**, s. 383.

⁸⁶ Aland, **a.g.e.**, s. 167.

Secundusve taraftarları toplanıp Caecilian'a karşı yeni bir piskoposluk seçimi yaptılar. Majorinus, Numidialı piskoposlarca Kartaca'nın yeni başpiskoposu olarak ilan edildi. Secundus, Numidialı piskoposlarla beraber, haklarını geri aldıkları düşüncesiyle Tigisi şehrine döndü. Bu olaydan sonra da onu Donatizm'in tarihinde bir daha görmemekteyiz.

Artık şehirde iki başlılık vardı; Caecilian taraftarları ve Majorinus taraftarları. Majorinus ve taraftarları hemen yola koyulup Afrika'nın dört bir yanına vaziyeti anlatan mektuplar gönderdiler. Kısa sürede tüm Afrika Abthungi piskoposu Felix'in hain olduğunu öğrendi ve Caecilian taraftarlarını suçladı.⁸⁷

Eğer İmparator Constantine (ö. 337) olmasaydı belki de Caecilian unutulup gidecek ve bu ayrılık hiç meydana gelmeyecekti. Constantine, selefinin yaptıklarından pişmanlık duyuyor ve Hıristiyan cemaatin yaralarını sarmak, istiyordu. Kiliselerini onarmaları için onlara yüklüce para verdi. Kartaca'nın resmi piskoposu olarak da Caecilian'ı tanıdığımsöyledi. Bu durum olayların tekrar kızışmasına neden oldu.

Majorinus 313'te ölünce yerine vakit kaybetmeksizin Casae Nigraeli piskopos Donatus seçildi.⁸⁸ Yaklaşık kırk yıl harekete öncülük eden ve bu oluşuma adını veren de o oldu.

Aynı dönemde, Filistin, İskenderiye ve Roma'da benzer hareketler ortaya çıkmasına rağmen bunlar tarihte fazla bir iz bırakmamışlardır. Peki neden Donatistlerinki farklı oldu? Bunun cevabı Numidia bölgesinin öneminde ve sosyo-ekonomik yapısında gizlidir. Numidia bölgesi neredeyse 300 yıl Donatizm'in kalesi durumundaydı. Caecilian'ın seçilmesini geçersiz ilan eden ve *Büyük Zulüm* karşısında en fazla direnen de onlardı.⁸⁹

411 Kartaca konferansında Katolikler, Donatist piskoposların köylerden ve mezralardan geldiklerini söyleyip onları küçük düşürmeye çalışınca, Donatist piskopos Petilian⁹⁰ (ö-?): "Doğru, sizin de birçok kentte piskoposlarınız var ama onların da cemaati

⁸⁷ Hoover, **a.g.e.**, s. 62-63.

⁸⁸ Friend, **Donatist Church**, s. 19.

⁸⁹ Friend, **Donatist Church**, s. 23-24.

⁹⁰ Petilian, Donatist hareketin lideri olarak 411 Kartaca konsiline katıldıktan sonra sürgüne gönderilmiştir. Ölüm tarihi bilinmemektedir.

yok” diyecekti⁹¹. Donatistlerin en güçlü oldukları bölge Numidia idi. Kartaca konferansında Augustinus da bunu itiraf etmiştir: “Numidia bölgesi hariç Afrika’nın her tarafında cemaatimiz var ve sosyal çoğunluk bizde”⁹².

O dönemde, Roma hakimiyetindeki Afrika’da üç dil konuşulmaktaydı: *Libyan* (bugünkü Berberi dilinin atası), *Punic* (Semitik bir dil, Augustinus ile özdeşleşmiştir) ve *Latince* (Roma devletinin ve kilisenin dili).⁹³ Punic ve Libyan dilleri yerel olmasına karşın Latince bölgeye sonradan Romalılarca sokulmuştu. Latince konuşan halklar genel itibarıyla Katolik, Libyan dilini konuşanlar ise çoğunlukla Donatist idiler. Her iki cenahta da Punic dilini konuşanlar görülmekteydi. Buna karşın Donatist liderler de Katolik piskoposlar gibi Latince konuşabiliyorlardı.⁹⁴ Zaten latince ibadet diliydi ve her iki tarafın ritüelleri arasında pek bir fark yoktu. Kartaca’da ve diğer birçok şehirde Katolikler güçlüyken, Donatistler Numidia, Mauretania gibi bölgelere ve taşraya hâkimdiler. Romalıların egemenliğinde ortaya çıkan yeni oluşan aristokrasi sınıfı Katolik iken, eski aristokratlar ya pagan ya da Donatist idiler.⁹⁵

Dördüncü yüzyılda Kuzey Afrika’da, Roma Devleti adına vergi toplayanlarla vergi mükellefleri arasında bir uçurum oluşmuştu. Afrikalılar, hem Roma’ya vergi veriyor hem de Afrika ordusunu besliyorlardı. Bu vergiler gittikçe ağırlaşıyor ve vaziyet daha da kötüleşiyordu.⁹⁶ 18 Ocak 313 tarihli bir kayıttan (tam da Donatizm’in ortaya çıktığı dönem) anlaşıldığı üzere, vergiler öyle bir hal almıştı ki, çiftçilerin toplam hasadının $\frac{1}{3}$ veya $\frac{1}{2}$ ’si vergi olarak alınıyordu. Vergilerini ödemeyenlerin de hayvanlarına el konuluyor, çift sürdükleri hayvanlar devlet işleri için kullanılıyordu. 322 yılında, ödemedikleri vergiler yüzünden hapis yatmamak için çocuklarını köle tüccarlarına satanlar vardı.⁹⁷

Mensurius’un politikasına karşı çıkan iki ana grup vardı. Bunlardan birincisi, bizzat Kartaca cemaatinden olan kişilerdi. Cemaatin çoğunluğu Mensurius’u desteklese de ona

⁹¹ Friend, **Donatist Church**, s. 49.

⁹² Friend, **Donatist Church**, s. 50.

⁹³ Friend, **Donatist Church**, s. 57.

⁹⁴ WEATHERWAX, **a.g.e.**, s. 150.

⁹⁵ Peter Brown, **Christianity And Local Culture İn Late Roman Africa**, s. 85.

⁹⁶ Friend, **Donatist Church**, s. 63.

⁹⁷ Friend, **Donatist Church**, s. 69.

karşı olanlar da vardı. Nüfuzlu bir dul olan Lucilla da bunlardan biriydi. Lucilla, *Büyük Zülümler* döneminde şehit edilenlere hürmet gösterdiği için Caecilian tarafından sert bir şekilde paylanmıştı. Kadının Caecilian'a olan öfkesi dinmedi ve zamanı geldiğinde intikam almak istedi. Bir de kiliseyi muhafaza etmekle görevli kimseler vardı ki Mensurius onlara güvenmiş ve kilisenin yükte hafif pahada ağır emanetlerini teslim etmişti. Fakat bu kişiler nedense Mensurius'un halefine birden düşman kesildiler. Belli ki ellerindeki emanetleri geri vermeyi düşünmüyorlardı.⁹⁸ İkinci grup ise Secundus' un önderliğindeki 70'ten fazla Numidialı piskopos. Caecilian'ı gayri meşru ilan edip onun karşısına Majorinus'u dikenler işte bu iki gruptu. Caecilian'ın Numidialı piskoposlarca azledilişine gerekçe gösterilen üç neden zikredilebilir:

Birincisi, Mensurius'un ve Secundus'un farklı teolojik görüşleriydi. Mensurius, kutsal metinlerin nihayetinde birer kağıt parçası olduklarını düşünüyordu ve Hıristiyan cemaatin selameti için takıyye yapılmasını savunuyordu. Kendisi, doğrudan kutsal metinleri teslim etmese de (dinî olmayan metinler teslim etmişti) sağ kolu Abthungili Felix'in kutsal metinleri yetkililere vermesine ses çıkarmayı, bu hareketini zımnen desteklediğini gösteriyordu. Eğer yetkililerle işbirliği yapmak cemaatini koruyacaksa, İsa'yı doğrudan inkârın haricinde her türlü işbirliğine hazırdı. Oysa Secundus, Cyprian'ın izinden gidiyor ve yetkililerle işbirliği yapılmasına karşı çıkıyordu. Secundus, takıyyeyi bile kabul etmiyor, onurlu bir şekilde dimdik durulmasını, yetkililerle hiçbir işbirliğine gidilmemesi gerektiğini savunuyordu. Böyle davranmayıp zalimlerle uzlaşma yolunu seçenlere "hain" diyordu. Ona göre şehitler, Tanrı askerlerinin öncüleriydiler ve gerçek bir inanan onlara benzemeye çalışmalıydı.⁹⁹

İkinci neden de aslında birincisinin bir sonucu gibi görünmektedir:

Mensurius direnişçilere karşı gelmiş, onları kötülemiş ve şiddetle kınamıştı. Hatta yardımcılarında Caecilian, adamlarıyla beraber zindanın kapısında beklemiş ve mahkumlara yardım etmek isteyenlere engel olmuştu. Hatta bununla da yetinmeyip yardım etmekte ısrarcı olanları tartaklamıştı. Bu davranışı asla unutulmayacaktı.¹⁰⁰

⁹⁸ Hoover, *a.g.e.*, s. 54.

⁹⁹ Hoover, *a.g.e.*, s. 61-63.

¹⁰⁰ Hoover, *a.g.e.*, s. 62.

Üçüncü ve belki de en önemli neden, Secundus'un Caecilian'ın seçilmesi törenini gayrı meşru kabul etmesiydi. Caecilian, kendisini veto edeceklerini bildiği için, Numidialı piskoposların gelişini beklemeden seçimi bitirmişti. Oysa geleneğe göre Kartaca piskoposunun seçiminde Numidialı piskoposlar da hazır olurdu. Sadece bundan dolayı değil, onu kutsayan kişi (Felix) hain kabul edildiği için de seçimin doğrudan geçersiz olduğunu söylüyorlardı.¹⁰¹

Donatizm'in doğuşu asla tam olarak bilinemeyecektir. Caecilian ve takipçilerini hainlikle suçlayan Numidialı piskoposların kendileri hain değiller miydi? Bu harekete adını veren Donatus acaba Numidialı mıydı? Donatist hareket imparator Constantine için tam olarak ne ifade ediyordu? Hareketin patlak vermesinin tarihi nedir? Bu ve bunun gibi birçok konu halen muğlaklığını korumaktadır.¹⁰²

Donatizm'i tek bir kelimeyle ifade etmek gerekirse, "Kutsallık" hareketi denilebilir. Zira Donatistlere göre gerçek kilise kutsal kişilerden meydana gelir.¹⁰³

1.4.2. İmparator Constantine ve Donatistler

Constantine başa geçince yaptığı ilk işlerden biri Hıristiyan cemaatin yaralarını sarmak oldu. Selefinin (Diocletianus) yaptığı hataları düzeltmek istiyordu. Cirta şehrinin restorasyonunu yaptırdı ve yeni adını "Constantina" koydu. Henüz Caecilian'ın muhaliflerini dinlemeden onu Kartaca'nın meşru piskoposu olarak tanıdığını duyurdu. Ayrıca Caecilian'a bölgesindeki kiliseleri tamir etmesi için 4000 fellis¹⁰⁴ gönderdi. Vali Anulinus'a gönderdiği bir mektupta, aldığı duyumlara göre bazı başıboş kişilerin kutsal Katolik kiliseyi hile ve desiseyle bölmeye çalıştıklarından ve böyle kimselerin derhal yargılanmasından söz ediyordu.¹⁰⁵

¹⁰¹ Hoover; **a.g.e.**, s. 63.

¹⁰² Timothy David Barnes, "*The Beginnings of Donatism*", **Early Christianity and the Roman Empire**, Variorum Reprints, London, 1984, s. 14.

¹⁰³ Bengt Sundkler ve Christopher Steed, **A History of the Church in Africa**, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, s. 26.

¹⁰⁴ Fellis: Roma döneminde bronz para birimi.

¹⁰⁵ Frend, **Donatist Church**, s. 145.

313 yılının baharında, Constantine Anulinus'a gönderdiği yeni mektupta, Caecilian'ı Kartaca'nın resmi piskoposu olarak tanımakla kalmayıp, onunla beraber olan bütün ruhban sınıfını vergiden muaf tuttuğunu ve mallarının vergi karşılığında rehin alınmasını yasakladığını bildirdi.¹⁰⁶ 15 Nisan 313'te vali Anulinus'a Donatistler tarafından biri mühürlü biri açık iki mektup teslim edildi. Mühürlü olanın üzerinde "*Majorinus partisinin Caecilian partisine karşı yaptığı suçlamaların delillerini içeren belge*" başlığı vardı. Öteki ise bir dilekçeydi:

"Adil bir soydan gelen hayırlı imparator Constantine, sana müracaat ediyoruz. Senin baban, diğer imparatorların aksine, zulmetmedi ve Galya bu suçtan uzak durdu. Afrika'da diğer piskoposlarla aramızda anlaşmazlıklar baş gösterdi. Senin sevgine başvuruyoruz ve bize Galyalı hakimler göndermeni istiyoruz." Gönderenler: Lucian, Diynus, Fidentius, Nusutius ve Capito.

Anulinus her iki belgeyi de imparatora gönderdi.¹⁰⁷Constantine başta dilekçeye sinirlense de, vali Anulinus'tan Caecilian ve rakibini 10'ar piskoposla kendisine göndermesini istedi.¹⁰⁸ Dava, kendisi de Afrikalı olan Papa Miltiades (ö. 314)¹⁰⁹ tarafından görülecekti.Constantine ve Miltiades'in seçtiği, çoğunluğunu Kuzey İtalyalı piskoposların oluşturduğu bir heyet, davayı görüşmek üzere kendilerine tahsis edilen imparatorun eşi Fausta'nın evinde 30 Eylül 313'te toplandı.¹¹⁰

Majorinus'un ölümünden sonra onun yerine daha yeni geçen Casae Nigraeli Donatus (daha sonra herkes onu Kartacalı Donatus olarak bilecekti), Donatist grubun lideri olarak bu oturuma katıldı. Davanın ilk günü, Donatus, Caecilian'a karşı yaptığı suçlamaların kanıtlarını ortaya koyacağını söyledi. Ama ikinci gün, her nedense davanın dışında tutuldu. Üçüncü günün bitiminde oturum başkanı Miltiades Donatistlerin aleyhine karar verdi, Caecilian davayı kazanmıştı.¹¹¹ Yine de Caecilian ve ekibi bir taviz vermeye

¹⁰⁶ Frennd, **Donatist Church**, s.146.

¹⁰⁷ Stevenson, **a.g.e.**, s. 301.

¹⁰⁸ Stevenson, **a.g.e.**, s. 303.

¹⁰⁹ Aynı zamanda *Melchiades* olarak bilinir. Afrika Berberilerinden olmasına rağmen özel hayatına dair neredeyse hiç bilgi yoktur. Haziran 311'den Ocak 314'te ölümüne kadar yaklaşık üç yıl papalık yapmıştır.

¹¹⁰ Frennd, **Donatist Church**, s. 148.

¹¹¹ Frennd, **Donatist Church**, s. 148-149.

razı oldular; her şehirdeki iki rakip piskopostan genç olanı yaşlı olanın lehine hakkında feragat edecekti. Bu karar Afrika’da pek memnuniyetle karşılanmadı. Donatistler şimdi de Papa Miltiades’i “*hain*” olmakla suçluyorlardı. Üstelik talep ettikleri gibi davaya Galyalı hâkimler bakmamıştı.¹¹²

Donatistler tekrar Constantine’e başvurular. İmparator bu duruma çok sinirlendi çünkü kendi atadığı yargıçların verdiği kararın adil olduğuna inanmaktaydı. Buna rağmen halk arasında dedikodulara neden olmaması ve son bir kararın verilmesi için yeni bir komisyon kurulmasına karar verdi. Bu komisyon, Arles’te (İspanyada bir şehir), şehrin piskoposu Marinus yönetiminde 1 Ağustos 314’te toplandı. İmparator Constantine, eş zamanlı olarak, Abthungi piskoposu Felix meselesinin araştırılması için emir verdi. *Büyük Zulüm* döneminde tam olarak neler olup bittiğini bilen birçok resmi görevli halen hayattaydı ve onların bilgisine başvuruldu. Neticede, Felix’in suçsuz olduğu ve kendisine acemice bir komplo kurulduğu ortaya çıktı.¹¹³

Donatistler Arles’teki davayı da kaybetti; Donatus kötü bir izlenim bıraktı. Bu arada Papa Miltiades ölmüş onun yerine Papa Sylvester (ö. 335) geçmişti.¹¹⁴ Heyetin Papa Sylvester’a gönderdiği raporda Donatistlerden, “*hiçbir geleneğe ve otoriteye saygıları olmayan, hiçbir iddialarını kanıtlamayan ama sadece suçlamada bulunan tehlikeli kişiler*” şeklinde bahsedilmişti. Caecilian bir kere daha haklı çıkmıştı. Birkaç kişi haricinde, Donatist piskoposlardan verilen hükmü kabul eden olmadı ve Donatus’u desteklemeye devam ettiler.¹¹⁵

Verilen hüküm bir kez daha işe yaramamıştı. Constantine’in danışmanlarından biri olan Philumenus, Kartaca’ya yeni bir piskopos seçilmesini ve Donatus ile Caecilian’ın İtalya’da alıkonulmasını teklif etti. Teklifi kabul edilerek bu görevi yerine getirmeleri için iki yüksek rütbeli piskopos Olymius ve Eunomius, 315 yılının kış aylarında Afrika’ya gönderildi. İki piskopos da Kartaca’da Donatistler tarafından boykot edildiler. Şehirde

¹¹² Frend, **Donatist Church**, s. 149.

¹¹³ Frend, **Donatist Church**, s. 150.

¹¹⁴ *Papa Sylvester I* olarak bilinir. 314-335 tarihleri arasında papalık yaptı.

¹¹⁵ Frend, **Donatist Church**, s. 152.

kargaşa çıktı ve orada yaklaşık 40 gün kalmalarına rağmen bir neticeye varamadan geri döndüler.¹¹⁶

Bu gelişmelerden sonra Constantine için artık Caecilian ve taraftarları tamamen haklı; rakipleri, yani Donatistler ise iftiracı ve ayrılıkçı konumundaydı.

Bütün bunlara rağmen dördüncü yüzyılda Kuzey Afrika'nın büyük bir bölümüne Donatistler hakim oldu.¹¹⁷ Öyle ki, Augustinus kendisinden önce Hippo şehrindeki Katoliklerin sayısının bir elin parmaklarını geçmediğini, bunların da Donatist piskopos Faustinus tarafından şehrin pazarından men edildiklerini aktarmaktadır.¹¹⁸

¹¹⁶ Frend, **Donatist Church**, s. 156-157.

¹¹⁷ Frend, "Donatus 'Paene Totam Africam Decepit'. How?" s. 626.

¹¹⁸ Hoover, **a.g.e.**, s. 30.

İKİNCİ BÖLÜM: DONATIZMIN GELİŞİMİ

2. DONATİZMİN GELİŞİMİ

2.1. MACARIAN ZULMÜ

346 yılında Donatizm'in Kuzey Afrika'daki yıldızı parladı. Doğu kilisesinin Serdica'da¹ topladığı konsilde, Donatistler Kuzey Afrika'nın meşru kilisesi olarak kabul gördüler. Aynı yıl, Caecilian'ın ölümünden sonra, Donatus çok kritik bir karara imza attı; İmparator Constans'tan (ö. 350) Kartaca'nın resmi piskoposu olarak tanınmayı istedi. Aslında, Constantine zamanında Papa Miltiades yönetiminde yapılan oturumda alınan karara göre piskoposluk doğal olarak Donatus'ta olmalıydı. Söz konusu kural, iki rakip gruptan genç olanın yaşlı olana makamını bırakmasını öngörüyordu. Gerçi Donatus zaten Caecilian'dan yaşlıydı, ama onun ölümünden sonra Kartaca'daki en yaşlı piskopos Donatus'tu. İşte biraz da bu duruma güvenerek, Donatus birkez daha imparatorun adaletine sığınmıştı. Ama sonuç Donatistlerin asla tahmin edemeyecekleri kadar kötü oldu.²

İmparator Constans, 347'de bölgedeki tartışmaları yatıştırmaları için Kuzey Afrika'ya Paulus ve Macarius adında iki yargıç gönderdi. Asıl amaçları bölgedeki durumu incelemek olsa da, göstermelik görevleri her iki tarafın fakirlerine ayırım gözetmeksizin para yardımında bulunmaktı.³ Ama bölgeye vardıkları andan itibaren Caecilian'ın halefi Piskopos Gratus'la (ö. 352) oturup kalktılar ve onun ifa ettiği âyinlere katıldılar. Bununla da yetinmeyip halkı onların tarafına çekmeye çalıştılar. Hadiseler Donatus için kabul edilemezdi. Komisyon nihayet kendisiyle görüştüğünde onlara “*İmparatorun kiliseyle hiçbir işi yok*” dedi ve cemaatine bu iki yargıcın yardımlarını kabul etmemelerini tavsiye etti. Aynı günlerde halk arasında yayılan bir söylenti Kartaca'yı altüst etmeye yetmişti. Dedikodulara göre Gratus'un kilisesine imparator Constant'ın büstü konulmuş ve

¹ Serdica (Bulgaristan başkenti Sofya) Konsili, 343 yılında İmparator Constans'ın emriyle toplandı.

² Hoover, **a.g.e.**, s. 93.

³ Chadwick, **a.g.e.**, s. 384.

önünde tütsüler yakılmıştı. Söylentinin Numidia bölgesine ulaşması uzun sürmedi ve oradaki halk galeyana geldi. Donatistler bu duruma karşı direnmeyi düşünüyorlardı. Bagai piskoposu Donatus (Kartacalı Donatus'tan farklı biri) gibiler de etraflarına bazı “*direnışçiler*” (circumcellions) toplamıştı. Komisyondaki yargıçlar bunun doğruluğunu araştırmak için bölgeye asker gönderince büyük tatsızlıklar meydana geldi. Kavgalar oldu, “*direnışçiler*” teslim olmak istemeyince askerler onları kıyımdan geçirdi. Ölenler arasında Bagai piskoposu Donatus da vardı.⁴

Numidialı piskoposlar, muhtemel bir sürgüne karşı nasıl bir tutum sergileyeceklerini görüşmek için 3 Haziran 347’de bir konsil düzenledi. Konsilden sonra Donatist delegeler piskopos Marculus önderliğinde Macarius’u azarladı. Öfke daha da artmıştı. Macarius onları bağlatıp kırbaçlattı ve tutuklattı. Felicinus ve Marculus gibi piskoposlar işkencelere dayanamayıp öldüler.

15 Ağustos 347’de Kartaca valisi her iki kilisenin birliğini ilan eden bir imparatorluk fermanını duyurunca isyan ve kargaşa daha da büyüdü.⁵ Hareketin lideri Piskopos Donatus da dahil olmak üzere birçok Donatist piskopos sürgüne gönderildi. Donatus 355’te sürgündeyken öldüğünde takipçileri ona şehit muamelesi yapmıştı.

Kimi Donatistler baskılara boyun eğmemek için kendini uçurumlardan aşağı attı. Cemaatleri şehitlerini gururla sahiplendi ve bunun için Katolik kiliseyi suçladı. Decius ve Diocletianus zamanlarında, Afrika Kilisesi çok baskı gördü ama yine de varlığını devam ettirdi. Aynı durum Donatistler için de geçerliydi ama Macarius zulmünü her zaman öfkeyle anacaklardı.⁶ Donatist hareket darmadağın edilmiş ve zulüm sona ermişti. Ancak “*Macarian Zulmü*”nün etkileri asla silinmeyecekti. O dönemde öldürülenlerle ilgili “*şehitname*”ler yazıldı.⁷

2.2. CIRCUMCELLIONS

⁴ Frennd, **Donatist Church**, s. 178.

⁵ Frennd, **Donatist Church**, s. 179.

⁶ Chadwick, **a.g.e.**, s. 384.

⁷ Bkz. Tilley, “The Passion of Maximian and Isaac”, **Donatist Martyr Stories**, s. 61-76.

Donatizmin tarihinde “*Türbe Savaşçıları*”nın (circumcellionistler) ortaya çıkışı 340 sonrasına tekabül eder.⁸Çoğunlukla Numidia ve Mauretania bölgelerindeki Hıristiyanlardan oluşan isyancılar, güçlülere ve Romalı toprak sahiplerine başkaldırmıştı. Kendilerini Türbe Savaşçıları olarak değil de “*İsa’nın Askerleri*” olarak tanımlamayı tercih ediyorlardı.⁹ Augustinus, Türbe Savaşçıları hakkında “Onlar haydut olarak yaşamış, Türbe Savaşçıları olarak ölmüş ve şehit gibi saygı görmüşlerdir” der.¹⁰ Bunlar bir başkaldırı hareketinden ziyade fanatik dindarlardan oluşan bir gruptu. Kendilerini aziz olarak görüyor, komutanlarına da “*azizlerin şefi*” diyorlardı.¹¹ Birilerini öldürmek, kayalardan atlayarak veya kendilerini ateşe atarak intihar etmek gündelik işlerindendi.¹²

Tapınakların civarını mesken edinmiş, son derece sade ve basit bir hayat sürüyorlardı. Şehitlik olgusuna fazla önem veriyorlar ve şehit olabilmek için her türlü yola başvuruyorlardı. Bazen kendilerini öldürtmek için rastgele yolcuların karşısına dikiliyor, bazen de kayalıklardan aşağı atlıyorlardı. Kullandıkları ilginç kılıçlarına “*Israels*” diyorlardı. Sadece erkeklerden oluşmuyor, birçok kadın üye de barındırıyorlardı. Ayrıca şehit kemiklerine de büyük bir tazimde bulunuyorlardı.¹³

Donatizm’in yoğun olarak görüldüğü Numidia bölgesinden çıktıkları ve genel olarak Donatist kiliseye mensup oldukları göz önünde bulundurularak, yaptıkları eylemlerden Donatist kilise sorumlu tutulmuştur. Onların üzerinden hareket çapulcu ve isyancı olmakla suçlanmıştır. Oysa ne Donatus’un ne de sonraki liderlerin Türbe Savaşçılarına böylesi eylemler için doğrudan bir emirlerinin olmamasının yanında, kimi zaman Donatist kiliseleri de hedef almışlardır.

364 yılında Mauretania bölgesindeki Jubaleni kabilesinden Firmus adında güçlü biri Roma’ya karşı başkaldırdı ve Calama-Caesarea arasındaki bölgede krallığını ilan

⁸ Frend, “Donatism”, **ER**, s. 2417.

⁹ Gaumer, “The Evolution of Donatist Theology as Response to a Changing Late Antique Milieu”, s.197.

¹⁰ Raven, **a.g.e.**, s. 181.

¹¹ Edward Gibbon, **Roma İmparatorluğu’nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi**, çev. Asım Baklacıgil, BES Yayınları, İstanbul, 1987, C. 2, s. 212.

¹² Beaver, R. Pierce, “The Donatist Circumcellions,” **Church History**, vol. 4, no. 2 (1935) s. 131

¹³ Gaumer, “The Evolution of Donatist Theology as Response to a Changing Late Antique Milieu”, s. 199.

ederek, bağımsız Mauretania'nın son kralı oldu.¹⁴ Kısa sürede Donatistler arasında birçok taraftar edinmesine rağmen 373'te Roma ordusu tarafından bozguna uğratıldı ve öldürüldü. Donatistler artık Roma'nın gözünde sadece ayrılıkçı değil aynı zamanda hain durumuna düşmüşlerdi.¹⁵ 397'de, Firmus'un öldürülmesinden yaklaşık 20 yıl sonra kardeşi Gildo isyan bayrağını eline aldı. Gildo, Romalıların yanında ağabeyine karşı savaşmışken, şimdi roller değişmiş ve isyancıların başına bizzat o geçmişti. En fanatik Donatist piskoposlardan Timgadlı Optatus'tan büyük destek gördü. Timgadlı Optatus, Türbe Savaşçılarından kurduğu ordusuyla beraber Gildo'nun yanında 10 yıl boyunca savaştı. Onun bu tavrı, Gildo'nun ölümünden sonra Donatistleri daha da zor duruma sokacaktı.¹⁶ Öyle de oldu, Roma'ya karşı Donatistleri kötölemek için Katoliklerin eline güçlü bir koz geçmişti.¹⁷ Gildo'nun ölümünden sonra Timgadlı Optatus yakalandı ve hapiste öldü.¹⁸

2.3. İMPARATOR JULIAN

Macarian Zulmünden sonra Donatist harekette yaklaşık 13 yıl hiçbir kıpırdama olmadı. Caecilian'ın halefi Gratus dikkat çeken bir lider değildi ve onun döneminde Katoliklerin Donatistlerle bir çekişmeleri olmadı. Macarian zulmü, Donatistlerin yüreklerinde ve zihinlerinde kötü bir yer edinmiş, Caecilianistlere olan öfkelerini arttırmıştı. Hatta Caecilianistlere artık *Macarianist* diyorlardı.¹⁹

355 yılında hareketin lideri Donatus sürgünde ölünce Donatist kilisenin başına Parmenian (ö.391) –ki kendisi muhtemelen Afrika asıllı değildi-geçti. Parmenian da sürgünde olduğundan dolayı 361 yılına kadar Afrika'ya ayak bile basmamıştı.²⁰

361 yılında imparator Julian (ö.363) başa geçince, Constantine tarafından kovulanlara, sürgün edilenlere çağrı yaptı. Belki de kendi içerisindeki ihtilaflarla kiliseyi

¹⁴ Weatherwax, **a.g.e.**, s. 361.

¹⁵ Raven, **a.g.e.**, s. 182.

¹⁶ Raven, **a.g.e.**, s. 184.

¹⁷ Weatherwax, **a.g.e.**, s. 176.

¹⁸ Beaver, "The Donatist Circumcellions" s. 127.

¹⁹ Friend, **Donatist Church**, s. 185.

²⁰ Friend, "Donatism", **ER**, s. 2416.

zayıflatmayı düşünüyordu.²¹ Sürgünde olan Donatist liderler de Afrika'ya dönebilmek için Julian'dan izin istediler. Julian, isteklerini kabul etmekle kalmayıp, Macarian döneminde gasp edilen kiliselerini kendilerine geri verdi.²² Artık rüzgar Donatistlerden yana dönmüştü. İlk işleri, el konulmuş kiliselerini ve bazilikalarını geri almak oldu. “*Kirli kişilerin ellediği şeyler de kirlidir*” diyerek bu kiliseleri en ücra köşelerine varana dek tuzlu suyla yıkadılar. Yeniden vaftiz meselesi tekrar gündeme geldi. Hatta bazı paganları zorla Hıristiyanlaştırmaya çalıştılar.²³

Bu ani değişim Caecilianistler için çok kötü oldu. İmparatorluğun tüm desteğini arkalarına alan Donatistler her türlü yöntemle Caecilianistlere saldırdılar. Şiddete başvurmadıkları yerlerde de kanunu kullandılar, önceden ele geçirilen kilise ve mallarını geri aldılar. Donatistler güçlenmiş ve piskoposlarının saygınlığı artmıştı.²⁴

İki muhalif kilise arasındaki mesafe, bu tarz uygulamalar yüzünden daha da büyüdü, öfke ve korku duvarları örüldü. Birbirlerine selam bile vermez odular. Karşılıklı kız alıp vermeler görülmez oldu. Hatta kimi yerlerde Donatist hizmetçiler Caecilianist efendileri için ekmek yapmayı bile reddeder oldular.²⁵

Kiliselerini teslim etmek istemeyen Caecilianist piskoposlar, Donatist kalabalıklar tarafından zorla dışarı atıldılar. Öyle ki, hadiselerde kimi ölümlere neden olundu.²⁶ Julian'ın desteğinden sonra Donatistlerin hedef ve öncelikleri de değişmişti. İlk zamanlar, imparatorluk tarafından Kartaca'nın resmi kilisesi olarak kabul görmek için mücadele veriyorlardı. Ama artık halkın desteğiyle Caecilianist kiliseyi ortadan kaldırmaya çalışıyorlardı.²⁷

Parmenian yaklaşık 36 sene hareketin başında kaldı. Onun döneminde Donatistler en güçlü zamanlarını yaşadılar.

²¹ Weatherwax, **a.g.e.**, s. 157.

²² Friend, **Donatist Church**, s. 188.

²³ Friend, **Donatist Church**, s. 189.

²⁴ Friend, **Donatist Church**, s. 190.

²⁵ Friend, **Donatist Church**, s. 191.

²⁶ Hoover, **a.g.e.**, s. 102.

²⁷ Hoover, **a.g.e.**, s. 103.

2.4. SOSYOPOLİTİK VE TEOLOJİK TARTIŞMALAR

2.4.1. Gerçek Katolik Kim?

Katolik (catholic) kavramının aslı Grekçe’de “*Katholikos*”, Latince’de “*universalis, generalis*” olup “*Evrensel Kilise*” anlamına gelir.²⁸ Muhalifleri “Katolik” terimini “evrensel kilise” olarak tanımlarken, Donatistler bunu “kutsallık, temizlik, saflık” olarak yorumluyorlardı. Augustinus onların bu tutumuna hayretler içerisinde kalıyordu, çünkü imparatorluk makamlarına yaptıkları her başvuruda kendilerinden “Katolik” diye bahsediyorlardı.²⁹

Donatistler kendilerini İsa’nın tek ve biricik kilisesi olarak görüyor ve Katolik olduklarını söylüyorlardı. Bunu söylerken, coğrafi yayılmışlığı değil, kutsallıklarını esas alıyorlardı. Onlara göre diğer kiliseler ya günaha batmıştı yada günaha batmış kimselerle aynı safta yer almışlardı ki bu da aynı sonuca götürürdü. Milevisli Optatus buna karşı çıkıyor ve şöyle soruyordu: “*Tanrı, Afrika’nın küçük bir bölümünde, ufak bir eyaletin köşesinde sizinle beraber öyle mi? Ama O İspanya’da, İtalya’da veya sizin olmadığınız herhangi bir yerde değil öyle mi?*”³⁰

Donatist ismi, onlara muhalifleri tarafından verilmişti. Oysa onlar kendilerini “Katolik” olarak tanımlıyorlardı. Bu sebeple kimi araştırmacılar Donatistlere “Afrika Hıristiyanları” demiştir.³¹ Yine bu alanda yapılmış kapsamlı bir araştırmada her iki akımın öncülerine atfen “Donatistler” ve “Caecilianistler” şeklinde bir sınıflandırma yapılmaktadır.³²

2.4.2. Günah ve Ayin

²⁸ Ömer Faruk Harman, “**Katoliklik**”, DİA, C. 25, Ankara, 2002, s. 55.

²⁹ Hoover, **a.g.e.**, s. 28.

³⁰ Paola Marone, “The Use Of The Term “Catholic” The Donatist Controversy” **POMOERIUM 6**, (2007), s. 7.

³¹ Bkz. Shaw, **a.g.e.**, s. 5-34.

³² Hoover, **a.g.e.**, s. 33.

Donatist kiliseyle diğerleri arasındaki tartışma konularından biri de “Günah ve Ayin” ilişkisiydi. “Kilisenin saflığı nerden geliyor?” sorusuna Donatistler, “âyinlerin doğru yönetiminden” cevabını veriyorlardı. Âyinlerin doğru yönetilmesini ve geçerliliğini de onu yöneten rahibin günahsızlığına (en azından büyük günahlardan uzak durmasına) bağlıyorlardı. “Böylesi rahipler de sadece bizde var, zira ötekiler bir “hain” piskopos tarafından yönetiliyorlar ve ne kadar kutsal bir hayat yaşarlarsa yaşasınlar, yine de yönettikleri âyinler geçersizdir” diyorlardı.³³ Peki bir piskopos günah işleyemez miydi? Onlara göre mesele bir piskoposun günah işleyip işlememesi değil, işlediği suçta ısrar etmesi, yaptığı işi günah olarak görmemesi ve tövbe etmemesiydi. Bu yüzen Caecilianist taifeye karşıydılar; çünkü Caecilianistler zulüm ve baskı altındayken kutsal metinleri teslim etmenin günah olmadığını savunuyorlardı. Dahası, bu cürmü işlemiş kişilerin yanında yer alıyorlardı. Donatistlerin gözünde, kendi özgür seçimiyle hainlerin yanında yer alanlar da onlar kadar suçluymuş ve onların günahlarına ortak oluyordu.³⁴

Caecilianistler, Donatistlerin bütün cemaatlerinin pak ve temiz, tamamen günahsız olmasını istediklerini iddia ediyorlardı. Oysa Donatistlerin ne üyelerinden ne de piskoposlardan böyle bir beklentileri yoktu. Onlar, işlenen günaha diretilmesine veya günahın örtbas edilmesine karşıydılar. Üzerine gidilmeli ve itiraf edilmeliydi, kişi günahından pişmanlık duymalıydı.³⁵

Hareketin ilk dönemlerinde bu görüş hâkimken, Petilian döneminde söz konusu teolojide kimi değişikliklere gidildi. Petilian, vaftiz konusunda âyini yönetenin şahsına değil, âyine katılanın özgür iradesine vurgu yapıyordu. Kişi “Hak Kilise”yi seçmeliydi. Bu seçim yapıldıktan ve âyin gerçek bir kilisede gerçekleşikten sonra âyini yürüten piskoposun nasıl biri olduğu da pek önemli değildi. Günah gizli kaldıkça sorun yoktu ama cürüm aşikâr olduğunda ve bu durum bilindiği halde söz konusu piskoposun âyin yönetmesine izin veriliyorsa, inananlar da bu âyinlere katılıyorsa yapılan iş yanlışti. Çünkü böylesi ibadetlerin tamamen geçersiz olduğunu savunuyordu.³⁶

³³ Aland, **a.g.e.**, s. 167.

³⁴ Hoover, **a.g.e.**, s. 81-82.

³⁵ Hoover, **a.g.e.**, s. 152.

³⁶ Hoover, **a.g.e.**, s. 154.

Caecilianistler onların bu argümanlarını çürütmek için Yehuda (havari) örneğini verdiler: İsa, Yehuda'nın hain olduğunu bildiği halde onun kendileriyle âyine katılmasına izin vermişti.³⁷ Donatistler bu durumu farklı yorumluyordu: Evet, İsa onu biliyordu ama diğer havariler bundan habersizdi. Ne zamanki haberleri oldu derhal onu dışladılar. Gizli günah kiliseye zarar vermez ama aşikâr olmuş, duyulmuş olan günah kiliseye zarar verir.³⁸

Bütün mesele “özgür irade” üzerine temellendirilmişti. Cemaatten herhangi biri, kendi isteğiyle, günahkâr olduğunu bildiği bir piskoposla kalmaya devam ediyorsa onun günahını da onayladığı anlamına gelir ki, söz konusu kişi de o günaha ortak olur diyorlardı.

2.4.3. Yeniden Vaftiz

Başlangıçta Donatistleri bile birbirine düşüren temel sorunlardan biri “*Yeniden Vaftiz*” (rebaptism) konusuydu. Katolik bir rahip tarafından yapılan vaftizin, Katolik-Donatist ayrışmasından önce bile olsa, Donatist kiliseye kabul edilebilmek için tekrar yapılması gerektiğini söylüyorlardı. Katolik-Donatist evliliklerinde, Katolik olan şahsın kendi kiliselerine üye olmasını talep ediyorlardı. Augustinus, o dönemde bu duruma göz yuman birçok rahibin varlığından duyduğu üzüntüyü dile getirir.³⁹

Donatistler için Cyprian'ın teolojik görüşleri çok önemliydi ve birçok argümanlarını ona dayandırıyorlardı. Bunlardan biri de yeniden vaftiz meselesiydi. Cyprian, heretiklerce vaftiz edilen kimselerin gerçek kiliseye kabulünde yeniden vaftiz edilmeleri gerektiğini savunuyordu.⁴⁰ İşte Donatistler de ataları Cyprian'ın izinden gittiler. “*Tek Tanrı, tek inanç ve tek vaftiz*”⁴¹ olduğuna göre, ritüelleri ne kadar Katolik kiliseye (kendilerini kastediyorlar) benzerse benzesin, gerçek kilise dışında yapılan bütün vaftizler geçersizdir.⁴² Geçersiz bir vaftizle vaftiz olan kişi de vaftizli sayılmayacağından, aslında

³⁷ Judas (Yehuda) isminin aynı zamanda “*hain*” (trahitor) anlamında kullanıldığı göz önünde bulundurulmalıdır.

³⁸ Hoover, **a.g.e.**, s. 155.

³⁹ Chadwick, **a.g.e.**, 382.

⁴⁰ Bkz. Bu çalışma, “*St. Cyprian*” başlığı.

⁴¹ Efesliler 4: 4-6.

⁴² Augustine, **Against the Letters of Petilian**, NPNF-1, Vol. 4, s. 546.

“yeniden vaftiz” diye bir şeyin teorik olarak mümkün olmadığını iddia ediyorlardı. Çünkü ilki geçersizse, yaptıkları yeni vaftizin haliyle ikinci değil ilk vaftiz olması gerekiyordu.⁴³

Yeniden vaftiz meselesi iki partinin ayrılmasından yaklaşık 20 yıl sonra ortaya çıktı. Henüz ufak yaşlardayken Caecilianist kiliselerde vaftiz edilenler şimdi birer erişkin olmuştu. Bunlardan bazıları peyderpey Donatist kiliseye geçiyordu. Birçok piskopos, Cyprian’ın görüşlerine dayanarak, önceki vaftizlerini geçersiz kabul ediyor ve onları tekrar vaftiz etmek istiyordu.⁴⁴ Bazı Hıristiyanlar da sırf önceki vaftizlerini reddetmemek için gönülleri olduğu halde Donatist kiliseye geçmiyorlardı. Bu sebeple kimi piskoposlar onları kiliseye kabul ederken vaftizi şart koşmuyorlardı. Meselenin çözülmesi için 355 yılında Kartaca’da toplanan konsile yaklaşık 270 piskopos katılmış, 75 gün boyunca konuyu tartıştıktan sonra, Caecilianistler tarafından vaftiz edilenlerin Donatist kiliseye geçerken yeniden vaftiz edilecekleri kararına varılmıştı. Ama bunu yapmaya gönülsüz olanlara da ısrar edilmeyecek ve kiliseye kabullerinde kolaylık sağlanacaktı. Bu hüküm kabul gördü ve uzun yıllar aynen uygulandı.⁴⁵ Konsil sonunda ulaştıkları karar, onların Cyprian’ı körü körüne takip etmediğini, yeri geldiğinde katılıktan uzak, esnek olduklarını göstermektedir.

Donatist piskoposlardan Petilian, heretiklerin yaptığı ilk vaftizin batıl olduğunu anlatmak için şöyle diyordu: “*Sen günahlar içinde yanlış olanı oynarken, ben vaftiz âyinini iki defa yapmış olmuyorum. Sen vaftiz âyinini hiç yapmadın ki!*”⁴⁶. Yine Donatist liderlerden Parmenian da vaftizi tamamen âyini yöneten kişiye bağlıyordu: “*Vaftiz armağanı verene aittir, alana değil*”, “*Verecek birşeyi olmayan neyi versin*”.⁴⁷

Augustinus, Donatist fikirleri eleştirmek için kaleme aldığı bir eserinde Petilian’dan şöyle bir söz aktarmıştı: “*İnancını inançsız birinden alan kişi, ondan inanç değil günah almıştır.*”⁴⁸ Petilian, Augustinus’un kendisini çürütmek için yazdıklarını görünce hemen bir cevap yazdı: “*Nerede ‘bile-isteye’ kelimesi? Oysa o sözün aslı şöyle olmalı: İnancını bile-*

⁴³ Hoover, **a.g.e.**, s. 78.

⁴⁴ Hoover, **a.g.e.**, s. 78.

⁴⁵ Hoover, **a.g.e.**, s. 80.

⁴⁶ Augustine, **Against the Letters of Petilian**, NPNF-1, vol. 4, s. 545.

⁴⁷ Hoover, **a.g.e.**, s. 148.

⁴⁸ Augustine, **Against the Letters of Petilian**, NPNF-1, vol. 4, s. 609.

isteye inançsız birinden alan kişi, ondan inanç değil günah almıştır."⁴⁹ Bir nüans çok şey değiştirmekteydi. Bu durumda vaftiz, "alıcı"nın bilgisine bağlanıyordu. Böylelikle Donatistler önceleri vaftiz âyininin düzgün yapılması veya hak kilise tarafından yönetilmesi üzerinde dururken; Petilian, vaftiz olacak kişinin özgür iradesine-seçimine vurgu yapıyordu. Augustinus, vaftiz âyini yapan kişinin günahkar olmasının önemli olmadığını hatta heretikler tarafından yapılan vaftizin bile geçerli olduğunu savunuyordu.

2.4.4. Evrensel Kilise

Donatist hareket yekpare ve tekdüze bir akım değildir. O yüzden ilk yıllardaki "Evrensel Kilise"ye bakışlarıyla son dönemlerdeki tutumları farklılıklar göstermiştir. Hareketin ilk yıllarında, Afrika'nın dışındaki kiliselere karşı tutumları yansızdı. Roma kilisesindekileri Caecilian'ı destekledikleri için "hain" kabul etseler de, diğer bölgelerde olup Katolik-Donatist çekişmesine katılmayanları hak kilise olarak kabul ediyorlardı. Fakat Macarian Zulmünden sonra Donatist kilisenin denizaşırı ve uzak kiliselere karşı tutumu farklılaştı; onları da heretik, ayrılıkçı görmeye başladılar. Çoğu zaman da diğer kiliselerle iletişime geçmek istediklerinde reddedildiler.⁵⁰

325 İznik Konsili'yle ters düşen Doğu kiliseleri zamanla Donatistlerin gözünde "hain karşıtı" (anti-traditor) duruma geldiler. Zira bunlar, Batı kilisesinin hain olduğunu anlayıp ayrıldılar.⁵¹ Daha basit bir tabirle, "Düşmanımın düşmanı dostumdur" özdeyişi hayat buluyordu. Nitekim 343'te toplanan Serica Konsili'nde Donatistler Kuzey Afrika'nın resmi kilisesi olarak tanınmıştı.

Donatistler, Caecilianistleri (diğer bir ifadeyle Katolikleri) hainler ve hainlerin çocukları olarak görüyorlardı. Gerçekte babaları hain olduğu için değil ama bilerek ve isteyerek o tarafı seçtikleri için. Petilian'ın sözleriyle ifade edecek olursak, "*Kimileri biz hainlerin çocukları değiliz diyecektir. Kişi, taklit ettiği kimsenin evladıdır.*"⁵²

Önceki bölümlerde anlatıldığı üzere, Donatistler Constantine'e gönderdikleri mektupta, davalarına bakması için kendilerine Galyalı piskoposlar göndermesini

⁴⁹ Augustine, **Against the Letters of Petilian**, NPNF-1, Vol. 4, s 611.

⁵⁰ Hoover, **a.g.e.**, s. 84-85.

⁵¹ Hoover, **a.g.e.**, s. 122.

⁵² Augustine, **Against the Letters of Petilian**, NPNF-1, col. 4, s. 535.

istemmişlerdi. Bu husus, onların diğer kiliselerin doğruluğunu kabul ettiklerini göstermektedir. Fakat Macarian Zulmünün Donatistler üzerinde çok büyük etkileri oldu. Macarian Zulmü döneminde ve sonrasında halen Afrika'nın dışındaki kiliselerin Caecilian partisiyle ilişki içerisinde olduklarını görünce, bu kiliseleri “*günahkârlarla ilişkiye geçerek günahlarına ortak olmak*”la suçladılar.⁵³

Buna rağmen Donatist kilisede, söz konusu meseleyle ilgili her zaman tek seslilik yoktu. Mesela Parmenian; “*Diğer yerlerdeki Hıristiyanların durumunun ne olacağını bilmiyoruz, belki de aralarında iyi Hıristiyanlar vardır*” diyordu.⁵⁴ Anlaşıldığı kadarıyla Donatistler, diğer kiliseler hakkında, taraflarını belli etmedikleri sürece (Roma kilisesi gibi), agnostik bir tutum sergiliyorlardı.

2.4.5. Kilise ve Devlet

Diğer teolojik tartışmalarda olduğu gibi kilise-devlet ilişkisinde de Donatist görüşler farklılık göstermiştir. Başlangıç evrelerinde imparatorluğa karşı değillerdi; nihayetinde Afrika resmi kilisesi olarak tanınmayı umuyorlardı. Ayrıca birçok defa Caecilianistlerle kendi aralarındaki ihtilafların çözümü için imparatorluğa başvurmuşlardı. Bu da onların kilise konsillerinden daha çok imparatorun adaletine güvendikleri anlamına gelir. Önceden Constantine'e yazdıkları mektupta onun için “imparatorların en iyisi” ifadesini kullanmışlardı. Ama dört defa Constantin'e başvurmalarına rağmen, imparatorun net bir şekilde Caecilian'ı desteklemesi ve Macarian zulmü, Donatistlerin devlete bakış açılarını değiştirdi.

Macarian zulmünden sonra Donatist ve Katolik kilise arasındaki mesafe daha da açıldı, düşmanlıklar arttı. Donatus'un meşhur “*Kilisenin imparatorla ne işi olur?*”, “*Hıristiyanların krallarla ne işi olur? veya piskoposun sarayla işi ne?*”⁵⁵sözleri Donatistlerin yeni bakış açısını yansıtmaktadır. Onlar, imparatorun kilise üzerinde söz sahibi olmasını istemiyorlardı.

⁵³ Chadwick, **a.g.e.**, s. 383.

⁵⁴ Hoover, **a.g.e.**, s. 122.

⁵⁵ Hoover, **a.g.e.**, s. 101.

Donatist kilisenin, bu yönüyle, Hıristiyanlık Roma'sında kilise-devlet ayrışmasını öne süren ilk kilise olduğu söylenebilir. Donatistlere göre devlet hiçbir zaman gücünü başkalarını zorla ihtida ettirmek için kullanmamalıdır.⁵⁶

361 yılında Julian imparator olunca Donatistlere destek verdi. Bu defa da devlet desteğini arkalarına alan Donatistler, önceleri kendilerine ait olan ama Katolikler tarafından el konulmuş kilise ve bazilikalarını zorla geri almak istediler.⁵⁷ Durum gösteriyor ki, imparatorluk gücü muhaliflerindeyken “kötü”, kendi taraflarındayken “iyi” oluyordu.

Konuyla ilgili bir detay var ki gerçekten dikkat çekicidir. Pagan imparatorlar Hıristiyanlara zulmettiklerinde, bu baskı ve zulüm dönemi imparatorun adıyla anılıyordu; Nero Zulmü (64-68)⁵⁸, Decius Zulmü(250-251), Diocletianus Zulmü(304-305) vb. Ama Hıristiyan imparatorlar döneminde uygulanan baskılar onların değil de vekillerinin adıyla anılır olmuştu; Macarian Zulmü, Ursacius Zulmü vb.⁵⁹ Petilian, önceki pagan imparatorların doğrudan Hıristiyanlığı hedef aldıkları ama sonraki Hıristiyan imparatorların yanlış bilgilendirildiği görüşündeydi; İmparatorun elindeki kan, oraya Caecilianistler tarafından konmuştu.⁶⁰

2.4.6. Kutsal Kitaptan Deliller

Donatistler, haklılıklarını ispat edebilmek için sıklıkla Eski ve Yeni Ahit'e başvuruyorlardı. Doğal olarak muhalifleri de onlara karşı yine Kitab-ı Mukaddes'i kullanıyorlardı. Katoliklerle aralarında en fazla tartışma konusu olan cümlelerden bazıları şöyleydi:

*“Kapalı bir bahçesin sen, kız kardeşim, yavuklum, kapalı bir kaynak, mühürlü bir pınar.”*⁶¹

⁵⁶ Tilley, **The Bible in Christian North Africa**, s. 161.

⁵⁷ Hoover, **a.g.e.**, s. 102.

⁵⁸ Nero Zulmü, Roma İmparatorluğu tarafından Hıristiyanlara yapılan ilk zulüm olarak kabul edilir.

⁵⁹ Augustine, **Against the Letters of Petilian**, NPNF-1, vol. 4, s. 578.

⁶⁰ Hoover, **a.g.e.**,s. 114.

⁶¹ Ezgiler Ezgisi 4: 12.

Donatistler, söz konusu “*yavuklu*”nun kendi kiliseleri olduğunu iddia ediyorlardı. Augustinus onların görüşlerine karşı çıkıyor ve “*yavuklu*”nun Donatistler değil, aksine günahlarına rağmen temiz kalabilmiş Katolik kilisesi olduğunu savunuyordu.⁶² Cyprian da, daha önce bu cümleyi özellikle vaftiz konusunda heretiklere karşı kullanmıştı. Kilise yabancılara ve heretiklere kapalı bir bahçeye benzetilmişti.⁶³

“*Ey sevgilim söyle bana, sürünü nerede otlatıyorsun, öğleyin nerede yatırılıyorsun?*”

Onlar bu cümledeki “*öğleyin yatırma*” ifadesini güneye yorumluyor ve gerçek kilisenin coğrafi olarak kuzeydeki Roma’da değil güneydeki Afrika’da yer aldığı sonucunu çıkarıyorlardı. Augustinus böylesi bir yorumdan pekala Mısır sonucunun da çıkarılabileceğini savunuyordu, zira Mısır daha güneyde kalıyordu.⁶⁴

“*Kızların arasında bir zambağa benzer, kızların arasında aşkımdır.*”⁶⁵

Bu cümlede de yine Augustinus tarafından Donatistlere karşı kullanılıyordu. O bahçede “*zambak*”ların yanında “*dikenler*” de mevcut olduğuna göre, Tanrı’nın kilisesinde iyilerin yanında kötülerin olmasının gayet normal olduğunu söylüyordu. Kilise içinde yer almasına rağmen nice kişilerin aslında dışarda olduğu ve nice kişilerin de kilisenin dışında gözükmelerine rağmen aslında içinde olduğu; dolayısıyla gerçekte kimin kilisenin içinde veya dışında yer aldığı ancak Tanrı tarafından bilinebilir, diyordu.⁶⁶ Bu görüşüne delil olarak da şu cümleleri öne sürüyordu: “*Ne var ki, Tanrı’nın attığı sağlam temel, ‘Rab kendine ait olanları bilir’ ve ‘Rabbinin adını anan herkes kötülükten uzak dursun’ sözleriyle mühürlenmiş olarak duruyor. Büyük bir evde yalnız altın ve gümüş kaplar bulunmaz; tahta ve toprak kaplar da vardır. Kimi onurlu, kimi bayağı iş için kullanılır.*”⁶⁷ Ayrıca Matta’da geçen “*buğdaylar arasındaki delice otu*”⁶⁸ ve “*bir balıkçının her türden*

⁶² Nathalie Henry, “The Lily And The Thorns : Augustine’s Refutation Of The Donatist Exegesis Of The Song Of Songs”, *Revue Des Études Augustiniennes*, 42, (1996), s. 255.

⁶³ Henry, *a.g.e.*, s. 258.

⁶⁴ Henry, *a.g.e.*, s. 263.

⁶⁵ Ezgiler Ezgisi 2: 2.

⁶⁶ Henry, *a.g.e.*, s. 258.

⁶⁷ Pavlus’tan Timoteus’a 2. Mektup 2: 19-20.

⁶⁸ Matta 13: 24-30.

balık yakalaması”⁶⁹ mesellerine atıf yaparak Kilise’nin iyi ve kötü insanların toplamından oluştuğunu ve hakiki ayrıştırmanın ancak kıyamet günü yapılabileceğini savunuyordu. Esasında Augustinus’un bütün bu görüşleri yine kendisi gibi düşünen ve Donatist bir teolog olan Tyconius’a dayanıyordu.⁷⁰ Tyconius da, kilisenin muhtevası konusunda kendi hareketine muhalif bir düşünceye sahipti ve bu yüzden de aforoz edilmişti.

Hareketin yeniden vaftiz konusunda kullandığı cümlelerden biri de şuydu: “*Bunun gibi, her iyi ağaç iyi meyve verir, kötü ağaç ise kötü meyve verir. İyi ağaç kötü meyve, kötü ağaç da iyi meyve veremez. İyi meyve vermeyen her ağaç kesilip ateşe atılır. Böylece sahte peygamberleri meyvelerinden tanıyacaksınız.*”⁷¹ Vaftiz âyini de onu yapan kişiye bağlı olduğundan, hak kilise dışındakilerin yapacağı vaftizler de haliyle batıl olur diyorlardı. Augustinus ise Papa Stephen’ın geleneğini takip ediyor ve vaftiz âyininin onu icra edenden bağımsız olduğunu savunuyordu. Hatta bunun göstergesi olarak da Donatistlerden Katolik kiliseye dönmek isteyenlerin memnuniyetle karşılanacağını ve yeniden vaftiz edilmeyeceklerini, dolayısıyla kendi kiliselerinde yaptıkları vaftizin sahit kabul edileceğini söylüyordu. O’na göre, Donatistler dıştan pek güzel gözükmelerine rağmen iç güzelliğinden yoksundular; oysa önemli olan dış güzellik değil iç güzelliği.⁷²

Sonuç olarak; Donatistlerin kendilerini savunmak için kullandıkları Kitabı Mukaddes cümleleri muhalifleri tarafından farklı bir yorum geliştirilerek yine onlara karşı kullanılmıştır.⁷³

⁶⁹ Matta 13: 47-50.

⁷⁰ Henry, **a.g.e.**, s. 260.

⁷¹ Matta 7, 17-20.

⁷² Henry, **a.g.e.**, s. 261-262.

⁷³ Matthew Gaumer, “The Development of the Concept of Grace in Late Antique North Africa”, **Augustinianum: Periodicum Quadrimestre Istituti Patristici Augustinianum**, vol:50, (2010), s.17.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DONATIZMİN SONU

3. DONATİZMİN SONU

3.1. 411 KARTACA KONFERANSI

Miladi 411 senesinde, sıcak bir haziran gününde, Afrika'nın en önemli şehirlerinden olan Kartaca'da, Gargilius kaplıca-hamamında toplanan ve din adamı oldukları her hallerinden belli iki kalabalık grup vardı. Her biri 285 piskoposla temsil edilen Katolik ve Donatistler, aralarındaki yüzyıllık ihtilafı çözmek için toplanmışlardı.¹ İmparator Honorius (ö. 423) tarafından oturumu yönetmekle görevlendirilen Marcellinus² (ö.413) hem koyu bir Katolik hem de Augustinus'un yakın bir arkadaşıydı.³ Yani Roma İmparatorluğu'nun bütün gücü Katoliklerin arkasındaydı.

Konferansın sonucu baştan belliydi. İmparator, eğer katılmayı reddederlerse, Donatistlerin zorla toplantıya getirilmelerini emretmişti. Toplantıya katılmaları durumunda isesonucun onların aleyhine olacağı ve suçlu ilan edilecekleri gayet açıktı. Augustinus şöyle diyordu: *“Biz buraya sizinle son bir karara varmaya değil, gönümüzde vardığımız kararı açıklamaya, özellikle bundan bihaber olanlara duyurmaya geldik.”*⁴ Katolikler konferanstan çıkacak sonucu tabiri caizse “çantada keklik” olarak görüyorlardı.

Donatistler Kartaca'ya vardıklarında umduklarından farklı bir manzarayla karşılaştılar. Onlar Kartaca'ya piskoposlar arasında gerçekleşecek bir konferans için gelmişlerdi. Fakat karşılarında kilise toplantısı değil İmparatorluk yönlendirmesi buldular.⁵

¹ Beaver, “The Organization of the Church of Africa on the Eve of the Vandal Invasion” s. 170

² 413'te General Maricus tarafından öldürüldü, Katolik kilisesi onu “şehit” ve “aziz” olarak kabul etmektedir.

³ Shaw, **a.g.e.**, s. 6.

⁴ Shaw, **a.g.e.**, s. 18-19.

⁵ Maureen A. Tilley, “Dilatory Donatists or Procrastinating Catholics: The Trial at the Conference of Carthage”, **Church History**, 60.1, (Mart 1991), s. 10.

Katoliklerin Őefi Augustinus, Donatistlerin ise Petilian idi.⁶ Toplantı için her ayrıntı dűŐünűlműŐ ve bazı kararlar önceden alınmıŐtı. Mesela tarafların 7'Őer sűzcűsű ve sűzcűlere tavsiyelerde bulunan 7'Őer görevlileri olacaktı. Ayrıca toplantıdaki her konuŐmanın kaydı tutulacak, kayıtların dođruluđunu denetlemek için de 4'er gűzcű görevlendirilecekti. Donatistler bu kararları adaletsiz buldular.Zira bűylesi kilise toplantılarına alıŐık deđillerdi,onların toplantılarında dileyen herkes diyeceklerini rahatŐa sűyleyebiliyordu.⁷

Marcellinus oturumun baŐında, İmparator Honorius'un fermanını taraflara yűksek sesle okudu,ardından kendi fermanı geldi. Her iki fermanda da Afrika Kilisesi "Donatist" olarak adlandırılmıŐtı. Katolik cenahtaki piskoposlar kendilerini tanıtırken bađlı oldukları kiliseyi de sűylűyorlardı; "Aurelius, piskopos, Katolik Kilisesi" gibi. Buna karŐın Donatistler kendilerini sadece "piskopos" olarak tanıtıyorlardı; "Emeritus, piskopos" gibi. Kendini tanıtma iŐi, sonraki gűn en önemli mevzu haline geldi. Her Őehrin Katolik ve Donatist piskoposu sekreter Martialis tarafından Marcellinus'a takdim ediliyordu(Katolik piskopos falanca, Donatist piskopos filanca Őeklinde). Donatistler bűyle bir tanımlamaya Őiddetle karŐı ıktılar. Donatistlerden Petilian "*Biz sadece gerŐek kilisenin piskoposlarıyız. Donatus bizim için kutsal bir hatıra ve öncűműzdür ama bu Őekilde isimlendirilmek istemiyoruz*" dedi.⁸ O, kendilerine Donatist denilmesi durumunda diđerlerine de Caecilianist denmesi gerektiđini savunuyordu.⁹Petilian'ın itirazı kabul edildi ve kayıtlara bir daha "Donatist" ibaresini yazmadılar.

DıŐarıda sonucu bekleyen kalabalık bir halk vardı. Zaten toplantıyı dűzenleyen yetkililerin amacı tarafları uzlaŐtırmaktan ziyade, kendilerince malum olanı halka duyurmak ve boy gűsterisi yapmaktı.

Toplantının baŐlaması bile bir drama gibiydi. Prosedűre gűre önce bir Őehrin Katolik piskoposunun adı okunacak, o da kalkıp "mevcut" diyecekti. Ardından aynı Őehrin Donatist piskoposu da "onu tanıyorum" diyecekti. Sonra her ikisi de salonun ortasına

⁶ Chadwick, **a.g.e.**, s.391.

⁷ Shaw, **a.g.e.**, s. 19.

⁸ Shaw, **a.g.e.**, s. 20-21.

⁹ Tilley, "Dilatory Donatists or Procrastinating Catholics" s. 12.

yürüyüp kendilerini tanıtacaktı. Bu seremonide özellikle Katolik cenah tarafından ilginç takdimler yapıldı. Mesela Tigias şehrinin Katolik piskoposu Aptus, “Benim şehrimde hiç Donatist piskopos yok ve olmadı” demiştir. Benzer şekilde “Tamamen Katolik”, “Benim cemaatim başlangıçtan beri Katolik” veya “Bende hiç heretik olmadı” diyenler de vardı. Karşı taraftakinin statüsünü inkar etmek de başka bir taktikti; Ursula piskoposu Privatus’un “Mevcut. Karşımda hiç piskopos yok, sadece bir papaz” demesi gibi. Donatistler de bu alayların altında kalmadılar; Vamacurra piskoposu Donatus, rakibine “kendisini tanırım, bir zamanlar benim papazımdı (emrimde çalışıyordu)” demiştir. Durumu daha da ileri götürenler oldu; Vicus şehrinin Katolik piskoposu Asterius “Burada benden başka piskopos yok” deyince, rakibi Urbanus “Tanırım, ben bu adamı tanımıyorum bile!” cevabını vermişti. Asterius duruma sinirlenmiş ve “O beni tanımıyorsa ben onu hiç tanımıyorum” yollu bir itirazda bulunmuştu. Bunun üzerine Marcellinus olaya müdahale edip “En azından adamın yüzünü hatırlıyor musun?” diye sormak zorunda kalmıştı.¹⁰

Ardından Marcellinus toplantının başlaması için gayet sıradan bir davette bulundu; tarafların oturmasını istedi. Ama Donatistler oturmayı reddettiler ve dimdik ayakta beklediler.¹¹ Haklı olanların günahkârlarla beraber oturamayacağını söylüyor ve bunun için Kitabı Mukaddes’ten deliller getiriyorlardı¹²: “*Yalancılarla oturmam, ikiyüzlülerin suyuna gitmem, kötülük yapanlar topluluğundan nefret ederim, fesatçıların arasına girmem.*”¹³

Toplantı üç gün sürdü ve şiddetli tartışmalar yaşandı. Önceden belli olduğu gibi karar Donatistlerin aleyhine oldu.¹⁴ Bu konferanstan sonra Donatizm hızla geriledi. Katoliklik ise devlet desteğiyle baskın duruma geçti. Yine de Donatizm’i bitiren asıl olay Vandalların bölgeye gelişi oldu. Vandallar Afrika’ya geçtiklerinde Katolik-Donatist farkı hakkında pek tartışmadılar ve ikisine de aynı muamelede bulundular; Arianizm mezhebine

¹⁰ Shaw, **a.g.e.**, s. 28-29.

¹¹ Tilley, “Dilatory Donatists or Procrastinating Catholics”, s. 12.

¹² Shaw, **a.g.e.**, s. 30-31.

¹³ Mezmurlar 26: 4-5.

¹⁴ Konferans tutanaklarının derli toplu bir tahlilini görmek için bkz. Tilley, Maureen A., “*Dilatory Donatists or Procrastinating Catholics: The Trial at the Conference of Carthage*”, **Church History**, 60.1, (Mart 1991), ss. 7-18,

geçmeleri için zorladılar.¹⁵ Vandalların bölgeyi istilasından sonraki dönemlerde Donatistlerin neler yaptığıyla ilgili elimizde çok az bulgu var. Zaten 601 yılından sonra da hareketten söz edilmemektedir.¹⁶

Papa Büyük Gregory'nin (ö.604) mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla altıncı yüzyılın sonlarında, Numidia şehrinde Donatizm halen güçlüydü ve “*gittikçe yayılıyor*”du. Donatizm'in yayılışını engellemek için alınan tedbirlerden biri de, eski Donatist piskoposları, Katolikliğe geçtiklerinde buldukları şehrin başpiskoposu olarak tâyin etmek olmuştur.¹⁷ Gregory, ayrıca imparatorun fermanlarına rağmen kimi yöneticilerin Donatistlerle mücadele etmekte gevşek davranmalarından dert yakınıyor ve onları Donatist sempatzanı olmakla itham ediyordu.¹⁸

3.2. ANTİ-DONATİST MÜCADELE

3.2.1. St. Optatus

St. Optatus'un şahsına ait bildiklerimiz oldukça azdır. Belki de bütün kilise babaları arasında hakkında en az bilgi sahibi olduğumuz kişidir.¹⁹ Tek bildiğimiz, Numidia bölgesindeki Milevis şehrinde piskopos olduğudur. Bu yüzden kendisine *Optatus of Milevis* (Milevisli Optatus) denmiştir. St. Optatus miladi 367 dolaylarında Donatizm'i sistemli bir şekilde eleştiren 6 kitap yazmış daha sonra bunlara yedincisini de eklemiştir. O, net bir şekilde *schismatic*(ayrılıkçı) ve *heretic*(sapkın) ayrımı yapar ve Donatistleri *schismatic* olarak görür. Çünkü heretik demek kilisenin dışında olan demektir, oysa ayrılıkçı bile olsalar nihayetinde hepsi “ana kilise”nin çatısı altındadır. Bu yüzden, eserlerini kendisine atfen yazdığı Donatist liderlerden Parmenian'a “kardeşim” diye hitap

¹⁵ R. A. Markus, “Donatism: The Last Phase” **From Augustine to Gregory the Great: History and Christianity in Late Antiquity**, London, 1983, s. 124,

¹⁶ Frend, “Donatism”, **ER**, s. 2417.

¹⁷ Markus, **a.g.e.**, s. 119.

¹⁸ Markus, **a.g.e.**, s. 121.

¹⁹ Paola Marone, “Optatus And The African Old Latin “**A Journal of Biblical Textual Criticism**, vol. 13, Atlanta, (2008) s.3.

eder.²⁰Optatus, mevcut ihtilafın teolojik kaynaklı olduğuna inanmıyor; kıskançlık, korkaklık ve kışkırtmaktan kaynaklandığını savunuyordu.

Optatus, Donatizm karşıtı eseriyle bilinir. En önemli eseri Latince kaleme alınan “*Adversus Donatistas*” (Against Donatism-Donatizm Karşıtı) adlı 7 kitaptan oluşan çalışmadır. Söz konusu eserde hareketin ortaya çıkışından kendi bulunduğu döneme kadar Donatizm’in tarihi seyrini anlatmış, tartışma konularını ve argümanlarını tek tek ortaya koyarak onları çürütmeye çalışmıştır. Ayrıca, eserde çağdaşı olan Donatist lider Parmenian’ın fikirlerine de genişçe yer vermiştir.²¹

3.2.2. St. Augustinus

Hıristiyan bir anne ve pagan bir babanın çocuğu olarak, 354 yılında Numidia bölgesindeki Thagaste şehrinde dünyaya geldi. Ailesi Roma vatandaşıydı ve çocuklarının eğitimine çok önem veriyordu. Bulunduğu şehirden başlayarak sırasıyla Kartaca ve Roma’da eğitim gördü. Bir dönem maniheist olmasına rağmen 33 yaşında Hıristiyanlığa geçti ve kısa sürede piskopos oldu.²²Augustinus, piskopos olur olmaz Donatizm’le yüzleşmek zorunda kaldı. Donatistlere karşı olan mücadelesinde kendisinden önceki tartışmalardan, özellikle Optatus ve Cyprian’ın eserlerinden faydalandı.²³

Augustinus, Donatistlerin bazı din adamlarının hak etmedikleri yerlerde olduklarıyla ilgili yakınmalarına hak veriyor ama onların, günahların âyinleri geçersiz kılacağı yönündeki ısrarlarına katılmıyordu.²⁴

Donatistlere karşı mücadelesinde “Türbe Savaşçıları” (circumcellionists) anahtar rol oynuyordu. Onlar üzerinden Donatistlerin aslında iddia ettikleri gibi günahlardan uzak ve temiz olmadıklarını göstermeye çalışıyordu.²⁵

²⁰ Bart D. Ehrman, and S. Jacobs Andrew, **Christianity in Late Antiquity, 300-450 C.E.**, Oxford University Press, New York, 2004.

²¹ Eserin İngilizce tercümesi için bkz. O. R. Vassall-Phillips, **The Work of St. Optatus, Bishop of Milevis, against the Donatists**, London, 1917.

²² Raven, **a.g.e.**, s. 188-189.

²³ Robert B. Eno, “The Significance of the Lists of Roman Bishops in the Anti-Donatist Polemic” **Vigiliae Christianae 47**, Leiden, (1993) s.164.

²⁴ Kaufman, **a.g.e.**, s. 119.

²⁵ Kaufman, **a.g.e.**, s. 120.

Cyprian'ın sözlerini tekrar yorumlayarak onun sözlerinin aslında Katolik kiliseyi haklı çıkardığını göstermeye çalışıyor ve Donatistleri en önemli bir dayanaklarından mahrum etmek istiyordu.²⁶

Optatus'un kendi çağdaşı Parmenian ile uğraşması gibi Augustinus da Donatist hareketin lideri Petilian'a karşı mücadele etti; birbirlerini reddeden karşılıklı eserler yazdılar. Augustinus kitaplarını yazarken muhaliflerinin de fikirlerine genişçe yer verdiği için, bugün Donatizme dair sahip olduğumuz birçok bilgi bu eserlere dayanmaktadır.

Augustinus, Donatizm'e karşı yıllar süren mücadelesinde peyderpey kitaplar yazdı. O, meselenin devlet eliyle ve baskıyla değil de konuşarak çözülmesinden yanaydı. Bu amacında başarılı da oldu.²⁷ En son 411 Kartaca konferansı ile tabiri caizse muhaliflerine son darbeyi vurdu.

Donatizm'e karşı yazdığı en önemli eserler şöyle sıralanabilir:

Contra Litteras Petiliani (Petilian'ın Mektuplarına Cevap)

Contra litteras Parmeniani (Parmenian'ın Mektuplarına Cevap)

De Baptismo Contra Donatistas (Vaftiz Üzerine, Donatistlere Karşı)

Psalmus Contra Partem Donati (Donatist Partiye Karşı İlahiler)

3.3. DONATİST LİDERLER

Majorinus (piskoposluk dönemi 311-313):

İlk piskopos olmasına rağmen hareketin kurucusu o değildir. Hakkındaki tek bilimiz Lucilla'nın kölelerinden biri olduğudur.

²⁶ Matthew Gaumer, **Dealing with the Donatist Church: Augustine of Hippo's Nuanced Claim to the Authority of Cyprian of Carthage**, <https://lirias.kuleuven.be/handle/123456789/246341> (27.06.2010).

²⁷ Raven, **a.g.e.**, s. 190.

Donatus (piskoposluk dönemi 313-355):

Hareketin asıl kurucusudur.Önceleri Casae Nigraeli Donatus olarak bilinmesine rağmen, Majorinus'tan sonra Kartaca piskoposu olunca Kartacalı Donatus diye meşhur oldu. Casae Nigrae bir kasabanın adı olup “*Siyah Kulübeler*” anlamına gelmektedir.²⁸

Piskopos Donatus hakkında bilgimiz çok azdır, yazdıkları günümüze ulaşmadı çünkü muhaliflerince yok edildi.Zihnî arka planı, dış görünüşü, arkadaşları, Kartaca'ya tam olarak ne zaman geldiği bilinmemektedir. Ama bilinen bir şey var ki, o da karizmatik ve etkileyici bir lider olduğudur. Ölümünden uzun yıllar sonra bile gayret ve heyecanı unutulmadı. Halkın ona olan saygısı öyle büyüktü ki onun “beyaz sakalı” üzerine yemin ediyorlardı. Gösterdiği mucizeler hakkındaki hikayeler dilden dile dolaşıyor, dualarının anında karşılık bulduğuna inanılıyordu.²⁹Dürüstlük ve dünya malına ilgisizliği muhaliflerince bile kabul ediliyordu. Kartaca kilisesini hatalarından arındıran kişi ve bilge bir reformcu olarak biliniyordu.³⁰ Frennd, onu İslam inancındaki “Mehdi” ile karşılaştırmıştır. Donatus'un liderliği ve cemaatinin ona olan bağlılığına bakarak, Donatistleri, “İslam'ın habercileri” olarak değerlendirmiştir.³¹

Parmenian (piskoposluk dönemi 355-391):

Donatus sürgündeyken ölünce onun yerine Parmenian geçti. Afrikalı değil de İspanyalı veya Galyalı olduğu düşünülmektedir.³² Julian döneminde sürgün kararı kalkınca Afrika'ya ilk defa ayak bastı. Onun zamanında Donatistler en güçlü dönemlerini yaşadılar.

Çağdaşı Milevisli Optatus ile teolojik tartışmalara girdi. Fikirlerini savunmak için beş bölümden oluşan bugün mevcut olmayan bir eser yazdı.³³ Optatus, kendi eserlerinde

²⁸ Chadwick, **a.g.e.**, s. 382.

²⁹ W. H. C. Frennd, **Religion Popular and Unpopular in the Early Christian Centuries**, London, 1976, s. 494.

³⁰ Frennd, "Donatus 'Paene Totam Africam Decepit'. How?", s. 619.

³¹ Frennd, **Religion Popular and Unpopular in the Early Christian Centuries**, s. 494.

³² Frennd, “Donatism”, **ER**, s. 2416.

³³ H. W. Phillot, “Parmenianus” **A Dictionary of Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century**, ed: Henry Wace, William C. Piercy, ve William Smith, London, 1994, s. 803.

Parmenian'ın fikirlerinden birçok alıntı yapmış ve onları çürütmeye çalışmıştır. Bu eser Augustinus'un eline geçince o da karşıt olarak *Contra litteras Parmeniani* (Parmenian'ın Mektuplarına Cevap) adlı bir kitap yazmıştır. Ölümünden sonra yerine Primian geçmiştir.

Primian (piskoposluk dönemi 391- ?):

Hareketin en sıkıntılı zamanlarına liderlik etti. Onun döneminde Donatistler arasında bölünmeler yaşandı. 411 Kartaca konferansını müteakiben Donatist liderler sürgün edilince nereye gittiği ve sonrasına dair bilgi bulunmamaktadır.³⁴

Tyconius:

Parmenian döneminde yaşamış önemli bir Donatist teologdur. Dördüncü yüzyılın sonları ve beşinci yüzyılın ilk çeyreği arasında yaşadığı bilinmesine rağmen tam doğum-ölüm tarihi bilinmemektedir.³⁵ Tyconius, Parmenian ile ters düşünce onun tarafından aforoz edildi ve Donatist cemaatin dışına itildi. Çünkü Tyconius, kilisenin iyi ve kötü üyeler barındırabileceğini, tek doğru kilisenin Kuzey Afrika'da yaşayan Donatistler olamayacağını savunuyordu. Aforoz edilmesine rağmen Katolik kiliseye geçmedi ve bir Donatist olarak öldü.³⁶ En önemli eseri *Liber Regularum (The book of Rules)* adlı kitaptır. Eski Ahit'te yer alan kehanetlerin tefsirine dayanır. Tyconius, Eski Ahit'te geçen her açıklamanın İsa'ya ve onun kilisesine ya da şeytana ve onun krallığına işaret ettiğine inanıyordu.³⁷

Petilian:

Cirta piskoposu ve hareketin önde gelen figürlerindendi. Petilian, yeniden vaftiz edilmiş eski bir katolikti.³⁸ 411 Kartaca konferansında Donatist tarafın liderliğini üstlenmişti. Augustinus'un ona cevap olarak yazdığı *Contra Litteras Petiliani* (Petilian'ın Mektuplarına Cevap) adını taşımaktadır.³⁹

³⁴ Phillott, H. W., "Primianus", *A Dictionary of Christian Biography*, s. 857.

³⁵ Adrian Fortescue, "Ticonius", *The Catholic Encyclopedia 1-15*, ed: Charles G. Herbermann, vol. 14, New York, 1907, s. 1422.

³⁶ Phillott, "Tichonius", *A Dictionary of Christian Biography*, s. 987.

³⁷ Friend, "Donatus 'Paene Totam Africam Decepit'. How", s. 621.

³⁸ Weatherwax, *a.g.e.*, s. 158.

³⁹ Bkz. Augustine, *Against the Letters of Petilian*, NPNF-1, vol. 4.

SONUÇ

Donatizm, 311-411 yılları arasında en faal dönemini yaşamış, Afrika'nın yerel kaynaklarından beslenmiş bir kilisedir. Donatistler Kartaca ve Numidia bölgelerinde çok güçlü olmalarına rağmen Afrika dışında varlık gösteremediler. Bunun tek istisnası Roma'dır; orada kalabalık bir cemaatleri mevcuttu ve yaklaşık yüzyıl boyunca Roma'nın Donatist piskoposu vardı.

Caecilian'ın piskopos olarak seçilmesi hareketin başkaldırma nedenlerinden biriydi, ancak Donatist hareket sadece bununla açıklanamaz. Hareketin ortaya çıkmasında etkili olan birçok sosyo-politik ve teolojik neden vardır.

Her zaman Roma yönetimine muhalif bir tavır sergileyen bölge halkı Roma paganizmine karşı Hıristiyanlığı tercih etmiş, Romalılar Katolikliğe sahip çıktıklarında ise Donatizm'e arka çıkmıştır. Roma yönetiminin ağır vergileri, zengin-fakir arasındaki uçurum, taşra-şehir çekişmesi, aristokrat sınıflar arasındaki mücadele vb. unsurlar da göz önünde bulundurulmalıdır.

Ayrıca Kuzey Afrika Hıristiyanlık geleneği Tertullian ve Cyprian'a dayanmaktadır. Birincisi montanist, ikincisi ise vaftiz hakkındaki görüşlerinden dolayı Roma ile ters düşmüş kilise babalarıydı. Yine hareketin tartışmasız en büyük lideri Donatus'un fikirleri Donatizm'in şekillenmesinde fazlasıyla etkili olmuştur.

Diocletianus Zulmü döneminde yetkililere kutsal emanetleri teslim eden din görevlilerine traditor (hain) diyorlar ve bu kimselerin yaptığı âyinleri geçersiz sayıyorlardı. Onlar tarafından yapılan vaftizi de geçersiz saydıkları için kendi kiliselerine katılan Hıristiyanları yeniden vaftiz ediyorlardı. Bu ve benzeri birçok konuda da selefleri St. Cyprian'ın görüşlerine dayanıyorlardı. Katolik kiliseyle en fazla yeniden vaftiz meselesinde zıtlaşmışlardır.

Din adamlarının en azından büyük günah işlememiş olması gerektiğine inanıyorlardı. Onlara göre kendisi günahkar olan din adamlarının Hıristiyan cemaatin inancına bir katkısı olamaz, aksine zararı olurdu.

Kilisenin evrenselliğini geniş bir coğrafyaya yayılmış olmasına değil, saf ve temiz olmasına bağlıyorlardı. Kendi kiliselerini tek gerçek kilise olarak kabul etmelerine rağmen diğer bölgelerdeki kimi kiliselerde de kurtuluşun olabileceği ihtimalini inkâr etmiyorlardı.

Kendi fikirlerini kabul ettirmek için sık sık Kitabı Mukaddes'ten deliller getiriyor, yeri geldiğinde zorlama tevillere başvuruyorlardı. Muhalifleri de onlara karşı Kitabı Mukaddes'i kullanıyor, hatta kimi zaman aynı ayetleri delil gösteriyorlardı.

Donatistler, Katoliklerle aynı ritüelleri yerine getirmelerine ve aynı inanç esaslarını kabul etmelerine rağmen bazı konularda onlardan daha katı davranmışlardır. Tabiri caizse kraldan fazla kralcı olmuşlardır. İslâmiyetin gelişinden sonra haricilerin de yine bu bölgeden çıkmasına, “amel, imandan bir cüz müdür değil midir?” tartışmalarına şaşmamak gerekir. Yine o gün Roma karşıtı olanların torunlarının bugün Batı karşıtı olması da dikkate değerdir.

Donatistler, kilise-devlet ayrışmasını savunuyorlardı. İmparator kiliseye hükmetmemeliydi. Donatus, “*İmparatorun kiliseyle işi ne?*” diye soruyordu. Bu anlamda Donatist kilisenin laikliği savunan ilk kilise örneklerinden biri olduğu söylenebilir. Bir farkla: laiklik kilisenin devlet üzerindeki hegemonyasını amaçlıyordu. Donatistler ise devletin kilise üzerindeki etkisine karşı çıkmışlardır.

Tarih bize göstermiştir ki, çoğu zaman dini ihtilaflarda “dil” başrolü oynamıştır. Katolik kiliseden ayrılan Kıptî, Ermeni, Süryani, Habeş kiliselerinin Latince değil de kendi dillerini kullanmaları bir tesadüf olamaz. Buradan da anlaşılacağı gibi Donatist kilise, Katolik kiliseden farklı bir dil (Libyan-Berberi) kullanmak konusunda yalnız değildir.

Taşrada yaşayan toplumlar genel itibarıyla şehirdekilerden daha muhafazakar ve kapalıdır. Şehirde hüsnü kabul görmüş yeni bir fikrin taşrada kabul görmesi daha uzun zaman alır. Kuzey Afrika'da da öyle olmuş; Hıristiyanlık önce şehirlerde yayılmış oradan da taşraya, kırsal alana geçmiştir.

Donatistlerin çoğunlukla Berberilerden, yani yerli halktan ve fakir sınıflardan oluştuğu doğrudur. Ama bir hareket her zaman ortaya çıkışındaki halini muhafaza etmez.

Donatizm de geliştikten sonra hem taşranın hem şehrin, hem alt tabakanın hem de üst tabakanın inancı haline gelmiştir.

Donatizm başlangıçta siyasi bir oluşum şeklinde ortaya çıksa da daha sonraları teolojik bir hareket halini almıştır. Tersinden bakacak olursak, teolojik ayrışma kendisini ilk önce siyasi arenada belli etmiştir.

Tarih tekerrürden ibarettir. Erken dönem Hıristiyanlık içerisindeki tartışmalar zaman zaman tekrar gündeme gelmiştir. Mesela Anabaptist kilise de Katoliklerce vaftiz edilenleri tekrar vaftiz etmiş ve âyinin geçerliliğini âyini yöneten rahibe, piskoposa bağlamıştır. Anabaptistlerin temel itirazı, bebek vaftizi uygulamasıdır. Onlar piskoposların günahkâr olmasından dolayı yeniden vaftiz etmiş değildirler. Bebekler imanlarını açıklayacak durumda oldukları için, bebeklere uygulanan vaftizi geçerli kabul etmemişlerdir; ergenlik ve yetişkinlik döneminde vaftizin yapılması gerektiğini savunmuşlardı.

Her kùltür, her toplum, dışarıdan gelen görüşlere, inançlara, ideolojilere kendi rengini verir. Bir dinde evrensel olan onun ahlaki ilkeleridir, ayrıntılar her toplumun kendisi tarafından belirlenir ve dışarıdan müdahaleyi kabul etmez. Donatizm de, Afrika toplumunun kendi dinamiklerinden yola çıkarak geliştirdiği Hıristiyanlık yorumudur. Ama yaşatılmasına izin verilmemiş, ortaya çıktığı ilk günden itibaren büyük baskılar görmüş ve nihayet tarih sahnesinden çekilmiştir.

DIZIN

A

Anulinus, 17, 18, 19, 20, 22, 28, 29
Augustinus, 2, 11, 26, 31, 37, 39, 41, 47, 48

B

Baal, 7, 8

C

Caecilian, 1, 3, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32,
35, 41, 42, 43
Cirta, 16, 23, 28
Constans, 32
Cyprian, 7, 9, 10, 13, 14, 18, 19, 22, 23, 27, 39, 40

D

Decius, 12, 16, 18, 33, 43
Donatus, 2, 3, 8, 16, 25, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 43, 48,
49, 53

G

Gratus, 32, 35

K

Kartaca, 1, 9, 12, 13, 14, 17, 18, 22, 23, 24, 25, 26, 28,
29, 31, 32, 33, 36, 40, 47, 53

L

Libyan, 8, 26, 57
Lucilla, 1, 27

M

Majorinus, 1, 25, 27, 29, 53
Mauretania, 26, 34
Mensurius, 17, 22, 23, 26, 27

N

Nero, 16, 43
Novatianist, 13
Numidia, 3, 9, 10, 11, 13, 18, 23, 24, 25, 26, 33, 50

O

Optatus, 2, 35, 37, 50, 51, 52, 54, 60

P

Parmenian, 35, 37, 41, 42, 50, 51, 52, 53, 54
Perpetua, 7, 9
Primian, 54
Punic, 8, 26

S

Satürn, 7, 8, 9, 10, 11
Secundus, 23, 24, 25, 27, 28

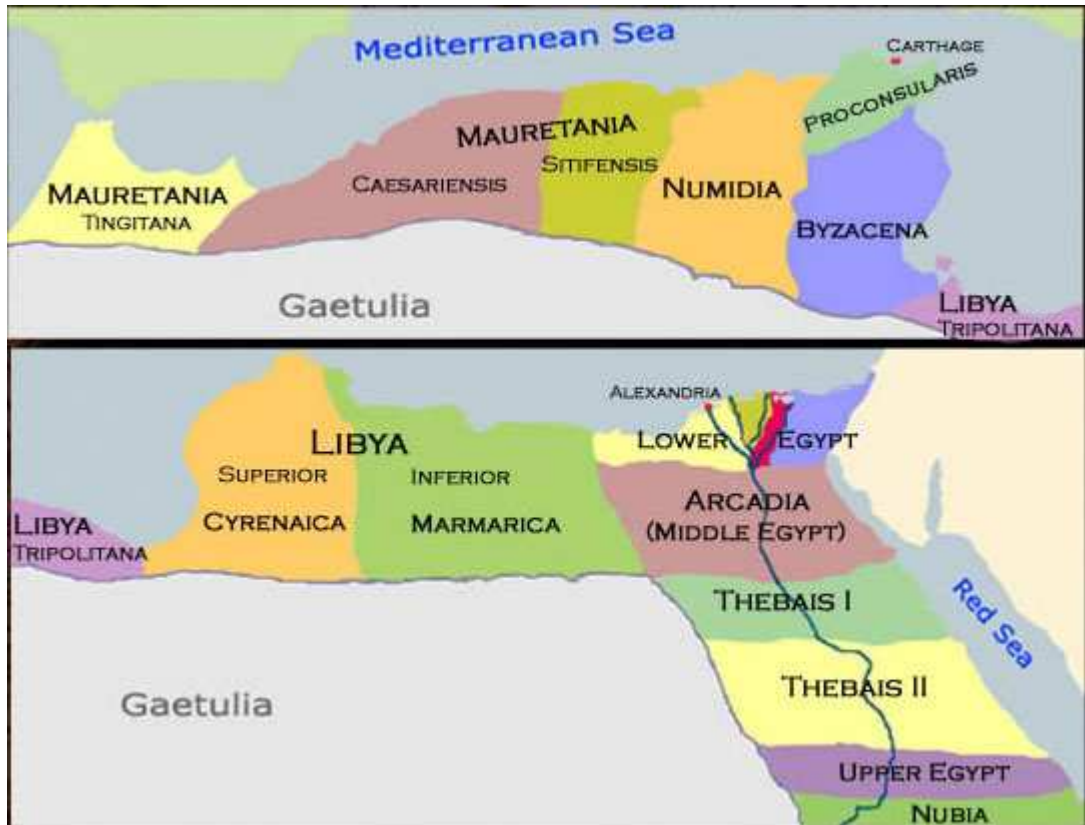
T

Tertullian, 7, 8, 10, 12, 13
Tyconius, 2, 45, 54

EK 1: KRONOLOJİ

303-305	Diocletianus Zulmü
Mart 305	Cirta Sinodu, Secundus Cirta şehrinin piskoposu seçildi.
306	Roma tahtına Constantin'in geçmesi.
311	Kartaca piskoposu Mensurius'un ölümü, yerine Caecilian'ın seçilmesi. Donatist hareketin patlak vermesi ve Majorinus'un karşıt piskopos olarak seçilmesi.
313	Majorinus'un ölümü, Donatus'un hareketin başına geçmesi.
Eylül 313	İmparator Constantin'in emriyle Donatist hareketin durumunu görüşmek için Papa Miltiades önderliğinde Roma şehrinde 1. Konsil toplandı.
Ağustos 314	Donatist hareketin durumunu ikinci defa görüşmek için Arles şehrinde 2. Konsil toplandı
347	Macarian Zulmü, Donatist liderlerin sürgün edilmesi.
355	Donatus sürgündeyken öldü, yerine Parmenian seçildi.
361	İmparator Julian tahta geçti, sürgündeki Hıristiyanlar geri döndü.
364	Bağımsız Mauretania'nın son kralı Firmus Roma'ya başkaldırdı.
373	Firmus bozguna uğradı, kendisi de yakalanıp öldürüldü.
396	Firmus'un kardeşi Gildo isyan bayrağını devraldı, Donatist piskopos Timgadlı Optatus da ona katıldı.
398	Gildo yenildi, o ve Timgadlı Optatus öldürüldü.
411	Kartaca Konferansı, Donatistler tekrar haksız bulundu ve bu konsil onların sonu oldu.

EK 2: HARİTALAR

EK 3: RESİMLER

Temple of Minerva, Sbeitla, Tunisia

Bir zamanların pagan tapınağı, daha sonraları sırasıyla Kilise, barınak, kışla, hapishane ve müze olarak kullanıldı.

Leoparlar tarafından parçalanan mahkumları gösteren bir mozaik, Tripoli Müzesi, Zliten, Libya

Carle Van Loo (1705-1765)

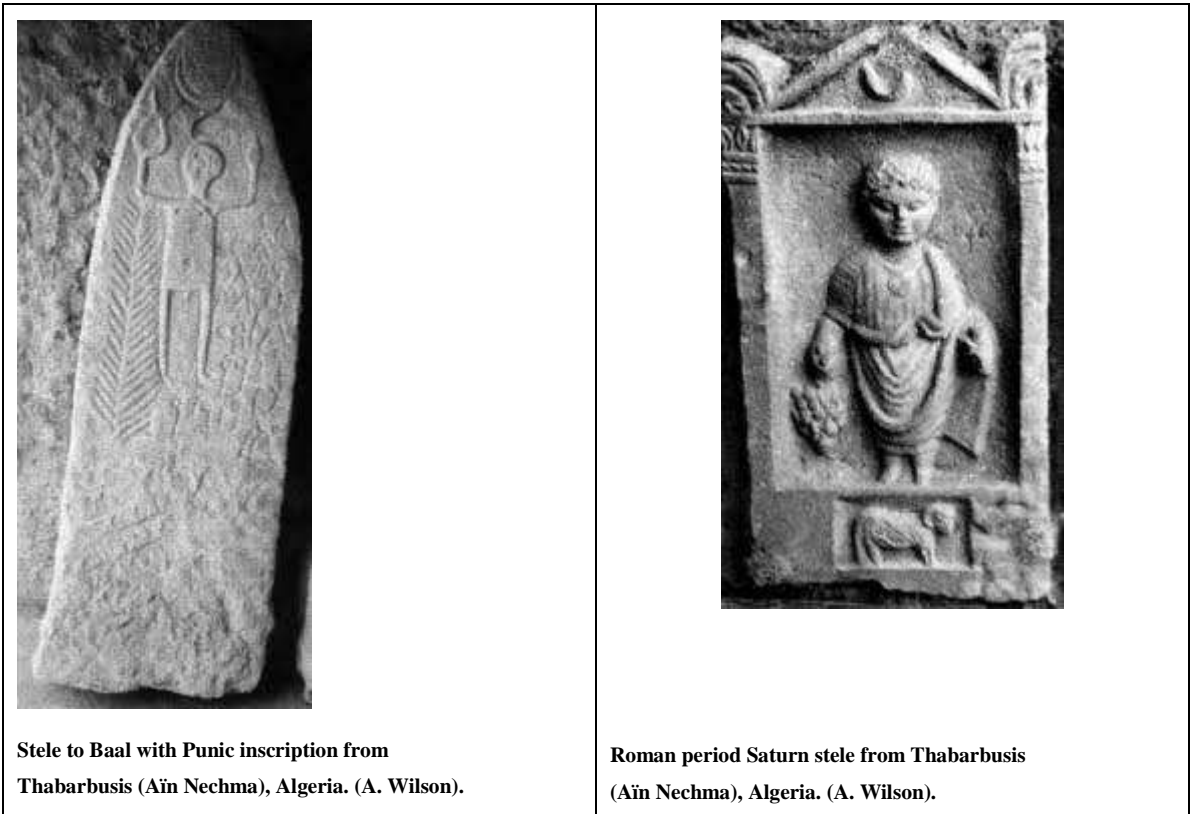
Saint Augustine defeats the Donatist Bishops at Carthage 1753

La Basilique de Notre-Dame des Victoires, Paris

Saint Augustinus'u 411 Kartaca Konferansında gösteren bir tablo.

Jean-Léon Gérôme (1824–1904) *The Christian Martyrs' Last Prayer*
Hıristiyanların arenalarda şehit edilmelerini temsil eden bir tablo.

Solda Baal heykeli, sağda Satürn heykeli.

KAYNAKLAR

- AUGUSTINE, "Against the Letters of Petilian" **Nicene and Post-Nicene Fathers, First Series. vol. 4: St. Augustin: Against the Writings of the Manichaeans and Donatists**, terc. Hendrickson Publishers, 1994.
- ALAND, Kurt, **A History of Christianity**. Philadelphia: Fortress Press, 1985.
- BARKER, G., **O'nun İzinde: M.S. 30 yılından bugüne dek İsa Mesih'in topluluğunun tarihi**. İstanbul: Zafer, 1985.
- BARNES, Timothy David, "The Beginnings of Donatism" **Early Christianity and the Roman Empire**, London, 1984, ss. 13-22.
- BAŞ, Bilal, **Bir Hıristiyanlık Mezhebi Olarak Aryüsçülük**, İstanbul, 1999. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- _____, Bilal, "Monoteist Bir Hıristiyanlık Yorumu: Aryüsçülük Mezhebi", **Divan**, yıl:5 sy. 9, ss. 167-199.
- BEAVER, R. Pierce, "The Organization of the Church of Africa on the Eve of the Vandal Invasion", **Church History**, vol. 5, No. 2 (Juni 1936), ss. 168-181.
- _____, "The Donatist Circumcellions," **Church History**, vol. 4, No. 2 (Juni 1935), ss. 123-133.
- BENSON, Edward White, **Cyprian His Life, His Times, His Work**. London: Macmillan, 1897.
- BROWN, Peter, "Christianity And Local Culture İn Late Roman Africa," *Journal Of Roman Studies*, Vol. 58, (1968), s. 85-95.
- CHADWICK, Henry, **The Church in Ancient Society: From Galilee to Gregory the Great**, Oxford University Press, New York, 2001.
- CYPRIAN, "The Writings of Cyprian, Bishop of Carthage" **Ante Nicene Christian Library**, terc. Robert Ernest Wallis ve Alexander Roberts, vol. 8, Kessinger Publishing, 2004.
- GIBBON, Edward, **Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi**, çev. Asım Baklacıgil, BES Yayınları, İstanbul, 1987, C. 2.
- DEARN, Alan, "The Abitinian Martyrs and the Outbreak of the Donatist Schism ", **The Journal of Ecclesiastical History**. 55, no. 1, (2004), ss. 1-18.

- DE STE CROIX, G. E. M., “Why Were Early Christian Persecuted?”, **Christian Persecution, Martyrdom, and Orthodoxy**, ed. Michael Whitby ve Joseph Streeter, Oxford University Press, Oxford, 2006. ss. 105-152 .
- DOĞAN, Bilal, **Hıristiyanlıkta Asli Günah Doktrini (Pelagius-Pavlus örneği)**, Bursa, 2008. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- EHRMAN, Bart D.,ve ANDREW S. Jacobs, **Christianity in Late Antiquity, 300-450 C.E.**, Oxford University Press, New York, 2004.
- ENO, Robert B. “The Significance of the Lists of Roman Bishops in the Anti-Donatist Polemic” **Vigiliae Christianae** **47**, Leiden, 1993, ss.158-169.
- FORTESCUE, Adrian, “Ticonius” **The Catholic Encyclopedia** **1-15**, Ed: Charles G. Herbermann, New York, 1907.
- FREND, W. H. C. **The Donatist Church: A Movement of Protest in Roman North Africa**, London, 1952.
- _____, **Religion Popular and Unpopular in the Early Christian Centuries**, London, 1976.
- _____, **Martyrdom and Persecution in the Early Church; A Study of a Conflict from the Maccabees to Donatus**, Oxford, 1965.
- _____, "Donatus 'Paene Totam Africam Decepit'. How?" **The Journal of Ecclesiastical History**, vol.48, no. 4, 1997, ss. 611-627.
- _____, K. Clancy, “When Did Donatist Schism Begin?”, **The Journal of Theological Studies**, 28-1, 1977, ss. 104-109.
- _____, “Donatism” **Encyclopedia of Religion**, Ed. Mircae Eliade, vol. 4, New York, 1987, ss. 2416-2417.
- FÜSTI MOLNAR, Arzén Szilveszter. **Ecclesia Sine Macula Et Ruga: Donatist Factors Among the Ecclesiological Challenges for the Reformed Church of Hungary Especially After 1989/90**, Sárospatak: Sárospatak Reformed Theological Academy, 2008, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- GAUMER, Matthew, “The Evolution of Donatist Theology as Response to a Changing Late Antique Milieu”, **Augustiniana**, vol:58, (2008), ss. 171-203

- _____, “The Development of the Concept of Grace in Late Antique North Africa”, **Augustinianum: Periodicum Quadrimestre Istituti Patristici Augustinianum**, vol:50, (2010), ss. 1-17.
- _____, **Dealing with the Donatist Church: Augustine of Hippo's Nuanced Claim to the Authority of Cyprian of Carthage**, <https://lirias.kuleuven.be/handle/123456789/246341> (27.06.2010).
- GREENSLADE, S L., **Early Latin Theology: Selections from Tertullian, Cyprian, Ambrose, and Jerome**, London, 1956.
- GREGORY, Timothy E., **Bizans Tarihi**, terc. Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- GÜNDÜZ, Şinasi, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.
- HARMAN, Ömer Faruk, “Katoliklik”, **DİA**, C. 25, Ankara, 2002.
- HEFELE, Karl Joseph von, **A history of the Christian Councils, From the Original Documents**, Vol. 1-5, Edinburgh, 1894.
- HENRY, Nathalie, “The Lily And The Thorns: Augustine's Refutation Of The Donatist Exegesis Of The Song Of Songs” **Revue Des Études Augustiniennes**, 42, 1996, ss. 255-266.
- HOOVER, Jesse A., **The Contours of Donatism Theological and Ideological Diversity in Fourth Century North Africa**, Waco, Baylor University, 2008, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KAUFMAN, Peter Iver, “Augustine, Evil, And Donatism: Sin And Sanctity Before The Pelagian Controversy” **Theological Studies**, vol. 51, (Mart 1990), ss. 115-126.
- KNOX, R. A., “*Donatist and Circumcellion*”, **Enthusiasm**, Oxford, 1950, ss. 50-70.
- Kutsal Kitap, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2002.
- LANDON, Edward H., **A Manual of Councils of the Holy Catholic Church**, vol. 1, Edinburgh, 1909.
- MARKUS, R. A. “Donatism: The Last Phase”, **From Augustine to Gregory the Great: History and Christianity in Late Antiquity**, London, 1983, ss. 118-126.

- MARONE, Paola, "The Use Of The Term "Catholic", The Donatist Controversy",
POMOERIUM 6,(2007), s. 7.
- _____, "Optatus And The African Old Latin", **A Journal of Biblical Textual Criticism**,Vol. 13, Atlanta, 2008, ss. 1-11.
- PHILLOTT, H. W., "Parmenianus" , **A Dictionary of Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century**, ed: WACE, Henry, William C. Piercy ve William Smith, London, 1994.
- _____, "Primianus" , **A Dictionary of Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century**, ed: WACE, Henry, William C. Piercy ve William Smith, London, 1994.
- _____, "Tichonius" , **A Dictionary of Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century**, ed: WACE, Henry, William C. Piercy ve William Smith, London, 1994.
- RAVEN, Susan, **Rome in Africa**, London, 1992.
- ROBECK, Cecil, **Prophecy in Carthage: Perpetua, Tertullian and Cyprian**, Pilgrim Press, Cleveland, 1992.
- SHAW, Brent D., "African Christianity: Disputes, Definitions and Donatists",**Rulers, Nomads, and Christians in Roman North Africa**,Variorum Press, Hamsphire, 1995.
- STEVENSON, James, **A New Eusebius: Documents Illustrating the History of the Church to AD 337**, London, 1987.
- SUNDKLER, Bengt, and STEED, Christopher, **A History of the Church in Africa**, Cambridge, 2000.
- ŞENAY, Bülent, **İlk Rafızı Hıristiyan Kilisesi: Markunilik**, Verka Yayınları, İstanbul, 2003.
- TILLEY, Maureen A.,**Donatist Martyr Stories: the Church in conflict in Roman North Africa**, Liverpool, 1996.
- _____, **The Bible in Christian North Africa: The Donatist World**, Minneapolis,

1997.

_____, "Scripture As an Element of Social Control: Two Martyr Stories of Christian North Africa" **The Harvard Theological Review**. 83, no. 4, (Ekim 1990), ss. 383-397.

_____, "Dilatory Donatists or Procrastinating Catholics: The Trial at the Conference of Carthage" **Church History**, 60.1, (Mart 1991), ss. 7-19.

TYCONIUS, **The Book of Rules**. ed. ve terc. William S. Babcock, Scholar's Press, Atlanta, 1989.

VASSALL-Phillips, O. R., **The Work of St. Optatus, Bishop of Milevis, against the Donatists**, London, 1917.

WACE, Henry, William C. Piercy, and William Smith, **A Dictionary of Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century**, London, 1994.

Weatherwax, Nancy, **Moderates and Zealots in Fourth-Century Church Conflicts Collusion and Collision**, Vanderbilt University, Nashville, Tennessee, 2003. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

WILLIAM, C. Weinrich, "Cyprian, Donatism, Augustine, and Augustana VIII: Remarks on the Church and the Validity of Sacraments", **Concordia Theological Quarterly** 55, no. 4, 1991, ss. 267-296.

WILSON, A. I., "Romanizing Baal: the art of Saturn worship in North Africa", **Proceedings of the 8th International Colloquium on Problems of Roman Provincial Art**, Zagreb, 2003, ss. 403-408.

DİĞER KAYNAKLAR*

BENEDİCT, David, and Henry C. Graves. **History of the Donatists With Notes**, Pawtucket, R.I, 1875 .

BRESLER, Kimberly A.,**The Augustinian Legacy of the Donatist Controversy: A Reassessment**, Princeton Theological Seminary, Princeton, NJ, 2007. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

CAMERON, Michael.**Augustine's Construction of Figurative Exegesis against the Donatists in the Enarrationes in Psalmos**, University of Chicago, 1996. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

CARSON, Thomas, and Joann Cerrito, **New Catholic Encyclopedia**, Detroit, 2003.

CHANDLER, Samuel, **The History of Persecution**, Hull, 1813.

DAVIES, J. G., **The Early Christian Church**, New York, 1965.

DUNN, Geoffrey D., **Tertullian, The early church fathers**, London, 2004.

EDWARDS, M. J., **Catholicity and Heresy in the Early Church**, Ashgate Pub, Farnham, 2009.

ESLER, Philip Francis, **The Early Christian World**, London, 2000.

EVANS, G. R., and G. R. Evans, **A Brief History of Heresy**, Blackwell Publishing, Malden, 2003.

FORTESCUE, Adrian, **Donatism**, London, 1917.

FREND, W. H. C., **The Rise of Christianity**, Philadelphia, 1984.

_____, **From Dogma to History: How Our Understanding of the Early Church Developed**, London, 2003.

_____, **Religion Popular and Unpopular in the Early Christian Centuries**, Variorum

*Genel fikir olarak bu kaynaklardan yararlanılmış ama dipnotta gösterilmemiştir. İleri okumalar için faydalı olacağı düşüncesiyle araştırmaya eklenmiştir.

Repr, London, 1976.

GRAFTON, Anthony and Megan Hale Williams, **Christianity and the Transformation of the Book: Origen, Eusebius, and the Library of Caesarea**, Cambridge, 2006.

GREENSLADE, S. L., **Schism in the Early Church**, London, 1953.

HERBERMANN, Charles George, **The Catholic Encyclopedia cilt 1-16**, New York, 1907.

HOLME, Leonard Ralph, **The Extinction of the Christian Churches in North Africa Hulsean Prize Essay**, London, 1898.

HUNT, Emily J., **Christianity in the Second Century: The Case of Tatian**, London, 2003.

KELLEY, John N. D., **Early Christian Doctrines**, London, 1968.

KIM, Young Do, **Augustine's Understanding of Baptism Revealed in the Donatist Controversy and the Pelagian Controversy**, Union Theological Seminary and Presbyterian School of Christian Education, 1998. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

LIVINGSTONE, Elizabeth A., **The Concise Oxford Dictionary of the Christian Church**, Oxford University Press, Oxford, 1997.

LLOYD, Julius, **The North African Church**, London, 1880.

MARJANEN, Antti, and Petri Luomanen, **A Companion to Second-Century Christian "Heretics"**. Leiden, 2005.

MARKUS, Robert Austin, **The End of Ancient Christianity**, Cambridge, 1998.

_____, "The Imperial Administration and the Church in Byzantine Africa", **Church History**, Vol. 36, No. 1, Mart 1967, ss. 18-23.

MBANİSİ, Victor N., **Baptism and the Ideal of Unity and Universality of the Church in St. Augustine's Ecclesiology: An Exposition of His Theology of Baptism in Light of Donatist Controversy**, Fordham University, New York, 2008. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

- MUSURILLO, Herbert, **The Acts of the Christian Martyrs**, Clarendon Press, Oxford, 1972.
- NEANDER, August, **General History of the Christian Religion and Church**, Edinburgh, 1850.
- O'COLLINS, Gerald, and Mario Farrugia, **Catholicism: The Story of Catholic Christianity**, Oxford, 2003.
- PELIKAN, Jaroslav, **The Christian Tradition, A History of the Development of Doctrine**, Chicago, 1971.
- RUSO, Domenic, **Themes in St. Augustine's Understanding of the Church Developed Within the Context of the North African Schism**, Ottawa, 2005. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- SALISBURY, Joyce E., **The Blood of Martyrs: Unintended Consequences of Ancient Violence**, New York, 2004.
- SCHAFF, Philip, **A Select Library of the Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church cilt 1-14**, Boston, 1886.
- _____, and David S. Schaff, **History of the Christian Church**, New York, 1882.
- SPARROW-SIMPSON, W. J., **St. Augustine and African Church Divisions**, London, 1910.
- WAND, J. W. C., **A History of the Early Church to A.D. 500**, London, 1963.
- WHITEFIELD, George, **A Short History Of The Donatists**, London, 1741.
- WILLIS, Geoffrey Grimshaw, **Saint Augustine and the Donatist Controversy**, London, 1950.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Ramazan	TURGUT
Doğum Yeri ve Yılı	Midyat	1981
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce İyi derecede	Hollandaca İyi derecede
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	1997 1999	Midyat İmam Hatip Lisesi
Lisans	1999 2004	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2008 2011	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çalıştığı İş	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
Kamu Okulunda Öğretmen	2006 devam	Müşerref-Muzaffer Samda ilköğretim Okulu / İnegöl-BURSA
Diğer:	- Windesheim Hoge School 2005 (Hollanda) bir dönemlik Hıristiyanlık Teolojisi eğitimi aldım. - 2010 Temmuz: Bir ay boyunca Londra kütüphanelerinde alanımla ilgili araştırmalarda bulundum.	
İletişim (e-posta):	ramazanturgut@gmail.com	

Tarih
İmza
Adı Soyadı